

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет
Кафедра фінанси

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

“ Роль банківського кредитування у розвитку малого і середнього бізнесу в
Україні”

Виконала: студентка II курсу, групи ФБС(з)ст - 21
спеціальності: 072 Фінанси, банківська справа та
страхування

Когут І.Р.

Керівник: к.е.н., доцент

Криховецька З. М.

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри обліку і
оподаткування

Гнатюк Т. М.

Івано-Франківськ – 2024р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ (МСБ) В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ	5
1.1. Теоретичні підходи до розуміння сутності малого і середнього бізнесу	5
1.2. Роль малого і середнього підприємництва для економіки держави	8
1.3. Види банківських кредитних послуг для суб'єктів малого і середнього підприємництва	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ СУБ'ЄКТАМ МАЛОГО І SEREDNЬОГО БІЗНЕСУ	13
2.1. Стан та проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в Україні	13
2.2. Аналіз стану банківського обслуговування суб'єктів малого і середнього бізнесу	23
2.3. Аналіз участі банків у державних програмах підтримки кредитування підприємництва	38
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У РОЗВИТКУ МАЛОГО І SEREDNЬОГО БІЗНЕСУ	47
3.1. Напрями активізації кредитування малого і середнього бізнесу в Україні за посередництва банків	47
3.2. Діджіталізація банківського кредитного обслуговування МСБ	50
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність теми полягає у важливості належного банківського обслуговування малого і середнього підприємництва як ключового чинника економічного розвитку держави в умовах ринкової моделі господарювання. Малий і середній бізнес може ефективно вирішувати нагальні економічні проблеми, такі як безробіття та соціальна бідність, і сприяти загальному економічному зростанню шляхом розвитку конкурентоспроможності. Таким чином, він виступає ключовим сектором, що визначає темпи та якість економічного розвитку. З огляду на це, важливим стає подальший розвиток банківських послуг для малого бізнесу, зокрема через удосконалення організаційно-економічних аспектів цього процесу.

Основна увага у наукових працях приділена розвитку малого і середнього бізнесу в Україні та питанням його фінансуванню в цілому. Зокрема це досліджують Анацька І.Ю., Гуменюк М.М., Шпикуляк О.Г., Неміш Д.В., Шеленко Д.І., Носков О.М., Петричко М.М., Гладинець Н. Ю., Росола У.В., Федько І.В., Ярмоленко В.В. Проте проблеми та аналіз механізмів кредитування діяльності малого і середнього бізнесу розкрито лише в окремих працях, зокрема таких авторів як Дзюблюк О., Матусова О., & Андрєєва В., Пріхно І.М., Частоколенко І.П. Розробка ефективного механізму кредитування малого бізнесу, зокрема через вдосконалення організаційно-економічних аспектів, стає особливо актуальною в умовах сучасної економічної нестабільності. Ефективність цього кредитування визначається науково обґрунтованими положеннями, що лежать в основі економічних відносин між кредиторами та позичальниками.

Метою роботи є обґрунтування ролі банківського кредитування у розвитку малого і середнього бізнесу України і розробка на цій основі практичних рекомендацій.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішується ряд завдань, які основними з яких є:

- аналіз ролі малого і середнього підприємництва;
- аналіз послуг банківських установ для малого і середнього бізнесу в Україні;
- дослідження стану та проблем розвитку малого і середнього бізнесу в Україні;
- аналіз стану банківського кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу;
- визначення напрямів підвищення ролі банківського кредиту у розвитку малого і середнього бізнесу.

Об'єктом дослідження є діяльність банків в сфері кредитного забезпечення суб'єктів малого бізнесу в Україні.

Предметом дослідження є відносини, що складаються в процесі обслуговування банками суб'єктів малого і середнього бізнесу.

У процесі дослідження використано низку методів, серед яких найважливішими є статистичний, візуального, економічного, системного аналізу, логічного загальнення і для всестороннього вивчення об'єкта дослідження та визначення стану розвитку малого і середнього підприємництва; метод порівняння для зіставлення різних чинників

критеріїв впливу на розвиток малого і середнього бізнесу, а також банківського кредитування малих і середніх підприємств.

Головні результати дослідження були висвітлені на Звітній студентській науково-практичній конференції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (квітень 2024 року).

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи становить 63 сторінки. Список використаних джерел налічує 30 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ

1.1. Теоретичні підходи до розуміння сутності малого і середнього бізнесу

У економічних дослідженнях часто згадуються терміни "малий бізнес" та "мале підприємництво". Визначений експерт економічної думки Варналій З.С. розглядає їх таким чином:

"Мале підприємництво" описується як систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на їхній власний ризик з метою отримання підприємницького доходу або надприбутку.

"Малий бізнес" охоплює діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою отримання прибутку. Це може включати різноманітні види економічної діяльності цих суб'єктів господарювання, спрямованих на задоволення власних економічних інтересів, і не обов'язково вони повинні бути особливо ризиковими або інноваційними на засадах повної економічної відповідальності [5].

Говрушко Т.А, Буняк В.Л, Говрушко С.С. надають такі визначення:

"Мале підприємництво" - це ініціативна діяльність, яка проводиться незалежно, на власний ризик та власну майнову відповідальність. Ця діяльність характеризується бажанням до інновацій, обмеженими обсягами виробництва (товарообігу), ґрунтується на використанні економічних ресурсів та спрямована на отримання фінансового-економічного і соціального результату.

"Малий бізнес" - це втілення малого підприємництва в системі ринкових соціально-економічних відносин з метою задоволення потреб споживачів та інших учасників.

О.В. Черняєва, А.Ю. Гриненко вважають, що "мале підприємництво" - це не лише цілеспрямована підприємницька діяльність, пов'язана з підвищеним ризиком і інноваційною ідеєю, але також відповідає критеріям віднесення до малого підприємництва. "Малий бізнес" - це економічний термін, який використовується переважно у зв'язку з економічним розвитком регіону або держави [26].

М. Петричко, Н. Гладинець і У. Росола вважають, що мале підприємництво - це діяльність суб'єктів господарювання, яка передбачає операційну, фінансову та інвестиційну діяльність, залежно від кількості працівників та щорічного доходу, з метою отримання фінансового результату (прибутку). "Малий бізнес" - це самостійна господарська діяльність мікропідприємств та малих підприємств, спрямована на одержання прибутку, яка регламентована законодавством та включає в себе можливість вибору системи оподаткування та ведення фінансової звітності. За наведеними вище даними автори виділяють такі критерії віднесення бізнесу до малого: щорічний обсяг продажів; кількість працюючих; використання спрощеної системи оподаткування та ведення обліку і звітності [20].

В Господарському кодексі України, окрім поняття "мале підприємництво", наведено ще поняття "мікропідприємництво".

Суб'єктами мікропідприємництва визнаються:

Фізичні особи, зареєстровані згідно з встановленими законом процедурами як фізичні особи — підприємці, які мають у середньому не більше 10 працівників протягом звітного періоду (календарного року) та щорічний дохід від будь-якої діяльності, що не перевищує еквівалент 2 мільйонів євро, визначеного за середньорічним курсом Національного банку України.

Юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників протягом звітного періоду (календарного року) не перевищує 10 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2

мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

Фізичні особи, зареєстровані згідно з встановленими законом процедурами як фізичні особи — підприємці, які мають у середньому не більше 50 працівників протягом звітного періоду (календарного року) та щорічний дохід від будь-якої діяльності, що не перевищує еквівалент 10 мільйонів євро, визначеного за середньорічним курсом Національного банку України.

Юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників протягом звітного періоду (календарного року) не перевищує 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Відповідно до Господарського кодексу суб'єктами середнього підприємництва, є підприємства з середньою чисельністю працівників в межах від 50 до 250 осіб та з доходом від будь-яких видів діяльності в межах від 10 до 50 млн. євро [7].

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», мікропідприємствами вважаються підприємства, у яких показники на дату складання щорічної фінансової звітності за попередній рік відповідають принаймні двом з таких критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 350 тисяч євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) не перевищує -700 тисяч євро; середня кількість працівників не перевищує 10 осіб.

Малими підприємствами вважаються ті, у яких показники на дату складання щорічної фінансової звітності за попередній рік відповідають принаймні двом з таких критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

не перевищує 8 мільйонів євро; середня кількість працівників не перевищує 50 осіб.

Середніми вважаються підприємства, які не відповідають критеріям для МП та у яких показники на дату складання річної фінансової звітності за попередній рік відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) не перевищує 40 мільйонів євро; середня кількість працівників не перевищує 250 осіб [22].

Як бачимо з проведеного дослідження, не існує єдиного чіткого визначення терміну "малий бізнес" і «середній бізнес» як на законодавчому рівні, так і в науковому полі. Ці терміни активно використовуються в наукових середовищах та на економічних платформах.

1.2. Роль малого і середнього підприємництва для економіки держави

Протягом останніх років малі і середні підприємства в Україні розглядаються як один із пріоритетних напрямів розвитку суспільства. Їх гнучкість у виробничій діяльності та самостійність у виборі стратегії розвитку дозволяють їм оперативно реагувати на зміни в суспільстві, краще враховувати споживчі уподобання та швидко перебудовувати свою структуру, що сприяє створенню нових робочих місць та стабілізації економічної ситуації у країні.

Мале підприємництво є невід'ємним сектором ринкової економіки, який має регіональну орієнтацію. Результативність їх функціонування значною мірою залежить від підтримки на рівнях держави та регіону. Активізація малого підприємництва та зростання його масштабів є одним із головних чинників позитивних структурних змін та модернізації національного господарства, що сприяє підвищенню якості життя населення.

Розвиток малого і середнього підприємництва також сприяє загальній інституційній перебудові суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення "середнього класу" як підґрунтя соціальної стабільності.

Розвиток малого і середнього бізнесу має бути утворюючим фактором формування відповідності інтересів та цивілізованих ринкових відносин у суспільстві. Підприємництво робить ринкову економіку більш гнучкою, мобілізує фінансові та виробничі ресурси населення, воно є серйозним фактором структурної перебудови і забезпечення проривів науково-технічного прогресу, а також вирішує проблему зайнятості та інші соціальні проблеми ринкового господарства. 7†

Малий бізнес – це створення нових робочих місць, а також альтернатива найманій праці. Розвиток малого бізнесу є дуже необхідним для формування середнього класу суспільства [3].

Малі і середні підприємства в Україні відіграють ключову роль у економічному та соціальному розвитку країни, є важливим фактором для підвищення ефективності національної економіки. Частка доходів у вигляді податків, які сплачуються суб'єктами підприємництва, складає значну частину доходів територіальних громад, місцевих та державних бюджетів через сплату загальнодержавних податків. Це сприяє зростанню добробуту населення шляхом зменшення безробіття, створення нових робочих місць і збільшення валового внутрішнього продукту, впливаючи на структуру виробництва та соціальні зміни в країні. У сучасних умовах євроінтеграції роль малих підприємств та підприємництва набуває ще більшого значення у регулюванні соціально-економічних процесів в країні [20]

Розвиток сектора МСБ у країні є індикатором потенційних позитивних змін у економіці, він стимулює інновації та сприяє сталому розвитку. Цей сектор виявляє найшвидшу реакцію на будь-які зміни в економічній ситуації,

проте він також найбільш вразливий до негативного впливу кризових факторів.

1.3. Види банківських кредитних послуг для суб'єктів малого і середнього підприємництва

Сучасний економічний ландшафт накладає умови, за яких розвиток бізнесу без залучення кредитних ресурсів стає практично неможливим. Це можна обґрунтувати наступним чином: для просування бізнесу необхідно мати значні фінансові ресурси, а власних коштів часто буває недостатньо. Отже, перед підприємцем стоїть вибір між двома альтернативами: або він будує свій капітал поетапно, а потім розвиває бізнес, або залучає необхідні кошти у вигляді кредиту і починає розвиватися негайно. Зазначимо, що в умовах конкуренції другий варіант є більш вигідним і раціональним. Оскільки за час, що потрібен для накопичення власних фінансових ресурсів, конкуренти можуть вже успішно налаштувати свій бізнес, що створить для них перевагу, сприятиме швидшому розвитку та сприянню контактам з учасниками підприємницького середовища. Крім того, з часом фінансові ресурси можуть втрачати свою вартість, що підкреслює важливість використання кредитів. Таким чином, ми вважаємо, що сьогодні кредитування є необхідною складовою успішного ведення бізнесу.

Хоча використання власних коштів підприємцями має свої переваги, банківські кредити надають можливість зберегти ресурси, розподілити ризик та збільшити доступні обсяги фінансування для розвитку свого бізнесу. Банківські кредити мають кілька переваг порівняно з використанням власних коштів малого бізнесу:

1. **Можливість збереження власних ресурсів:** Використання банківського кредиту дозволяє підприємцям залишити власні фінансові ресурси для інших потреб, таких як розширення бізнесу, екстренні витрати або створення фінансового резерву.

2. Зменшення фінансового ризику: При використанні кредиту, ризик збільшення власного зобов'язання обмежується сумою кредиту, а не всією вартістю проекту або інвестиції.

3. Можливість використання підприємцями доступних обсягів фінансування: Банківські кредити можуть дозволити підприємцю отримати більші обсяги фінансування, ніж ті, які він може вкласти з власних ресурсів.

Для суб'єктів малого і середнього підприємництва існує широкий спектр банківських кредитних послуг, які відповідають їхнім потребам та сприяють розвитку бізнесу. Банки надають кредити та позички для забезпечення оборотних коштів, розширення бізнесу, інвестицій у нові проекти, купівлю обладнання тощо. Деякі з найпоширеніших видів банківських кредитних послуг для цих суб'єктів включають:

- Оборотні кредити - кредити призначені для покриття поточних витрат підприємства, таких як закупівля сировини, оплата праці, витрати на рекламу тощо. Також можуть використовуватися для фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток бізнесу.

- Інвестиційні кредити - кредити надаються для фінансування проектів розвитку бізнесу, таких як розширення виробництва, модернізація обладнання, впровадження нових технологій тощо.

- Лізингові послуги для придбання обладнання та техніки. Банки можуть надавати лізингові послуги, що дозволяють підприємствам придбати необхідне обладнання та техніку шляхом сплати щомісячної орендної плати.

- Факторинг для забезпечення оборотних коштів – послуга, що дозволяє підприємствам отримати оборотні кошти шляхом продажу своїх вимог до покупців банку. Факторинг дозволяє підприємствам отримати доступ до грошових коштів негайно, замість очікування на виконання платіжних вимог.

- Кредитні лінії для надання фінансових ресурсів на певний період є видом кредиту, де позичальник може використовувати грошові кошти за своїм вибором протягом певного періоду часу. Це дозволяє підприємствам

мати доступ до фінансових ресурсів за потребою, забезпечуючи гнучкість в управлінні фінансами. Різновидом поновлюваної кредитної лінії є кредитні картки для бізнесу: Банки можуть випускати кредитні картки для бізнесу, які дозволяють бізнесу зручно оплачувати товари та послуги, здійснювати покупки в Інтернеті та контролювати витрати.

Розвитку кредитних послуг банків сприяють цифрові технології: Інтернет-банкінг, мобільні додатки та інші електронні сервіси дозволяють клієнтам зручно керувати своїми фінансами, здійснювати операції та контролювати стан рахунків; розробка та впровадження новітніх технологічних рішень для оптимізації фінансових процесів.

Ці послуги відображають різноманітні потреби та можливості суб'єктів малого та середнього підприємництва, спрямованих на залучення капіталу та загалом підтримку різних аспектів їхньої діяльності. Деякі банки також можуть надавати спеціалізовані послуги для конкретних галузей або видів бізнесу, таких як аграрні підприємства, інноваційні стартапи, експортери тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ СУБ'ЄКТАМ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Стан та проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в Україні

У 2019 році в Україні існувало біля 380 тис. малих і середніх підприємств, з яких лише 19,8% були зареєстровані як юридичні особи, решта функціонували як індивідуальні підприємці. Однак карантинні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, серйозно ускладнили функціонування та призвели до закриття багатьох з них. Уряд України розробив та впровадив державні програми підтримки, надаючи особливу увагу малому та середньому бізнесу. Влада вжила ряд заходів реагування на кризу, сума яких становила близько 3% від ВВП країни. Серед них були податкові пільги, розширені програми субсидованих кредитів, ефективні та доступні схеми кредитних гарантій та програми соціальної підтримки.

Таблиця 2.1

Кількість малих і середніх підприємств в Україні

Роки	Всього підприємств	середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
		одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
2019	380597	17751	4,7	362328	95,2	313380	82,3
2020	373822	17602	4,7	355708	95,2	307871	82,4
2021	370834	17502	4,7	352722	95,1	304650	82,2
2022	261924	14783	5,6	246647	94,2	206213	78,7

Складено за даними Держслужби статистики [15]

З початком повномасштабної війни, ослаблений пандемією малий і середній бізнес знову почав відчувати тяжкість ударів. Це створило загрозу тимчасового закриття підприємств, а також призвело до небезпеки для життя людей та втрати активів підприємств.

Сьогодні малі та середні підприємства в Україні відчувають різний вплив воєнних дій, залежно від їх географічного розташування. Регіони можна розділити на "частково окуповані", "прифронтові", "опорні" (відіграють вирішальну роль у логістиці оборонних та гуманітарних вантажів) та "безпечні", кожен із яких має свої унікальні характеристики і ризики для підприємництва [28].

Воєнні дії негативно вплинули на українську економіку та підприємництво. Втрати підприємців через війну неперервно збільшуються. Проте, бізнес намагається адаптуватися та пристосовуватися до нових умов, шукаючи нові можливості для розвитку. Очевидно, що мікро та малому бізнесу зараз складніше, оскільки їхні ресурси обмежені. Наприклад, оцінка фінансової стійкості підприємців в умовах війни неминуче погіршується. Однак як великий, так і малий бізнес намагається підтримувати свій персонал і допомагати країні, навіть у таких важких умовах.

Різке зменшення активності малих та середніх підприємств України може призвести до серйозних системних наслідків для національної економіки, таких як спад ВВП та погіршення макроекономічних показників, нестабільність банківської системи через дефолти підприємств та фізичних осіб-позичальників, зростання безробіття та заборгованості. Тому його розвиток має зараз важливе значення.

На думку Ткач Є. В., Ткач С. В. соціально відповідальний та інноваційно активний мікро-, малий та середній бізнес є основою економічного розвитку. Олешко Т.І., Попик Н. В., Арасланова О.Ю. звертають увагу на необхідність підтримки малого та середнього бізнесу з боку держави в умовах кризи. Швець Н. В., Ізюмська А. В. вказують, що розвиток малого бізнесу можна підтримати за допомогою спеціальних

державних програм. Зеліско Н.Б. підкреслює роль держави як головного гаранта стабільності бізнес-середовища.

Загалом, підприємництво зазнає важкостей під час війни. У порівнянні з країнами з розвинуеною економікою Україна стикається з проблемами, такими як недостатнє число платоспроможних клієнтів та непередбачуваність ситуації в країні та світі. Для покращення економічної ситуації бізнесу в умовах війни, уряд країни робить все можливе, проте головним пріоритетом залишається забезпечення безпеки країни, що включає в себе фінансування та підтримку оборонної сфери [25].

Європейською Бізнес Асоціацією з 2017 року у межах проєкту Unlimit Ukraine проводиться розрахунок Індексу настроїв малого бізнесу з метою моніторингу оцінок та настроїв малих підприємств, а також аналізу факторів, що сприяють їхньому розвитку. У 2023 році партнерами проєкту були OLX Україна та ПриватБанк. Дослідження проводилося протягом періоду з 1 по 31 грудня 2023 року, в якому брали участь 4569 фізичних осіб-підприємців. За результатами опитування було встановлено, що у 89% учасників виручка не перевищує 30 мільйонів гривень щорічно.

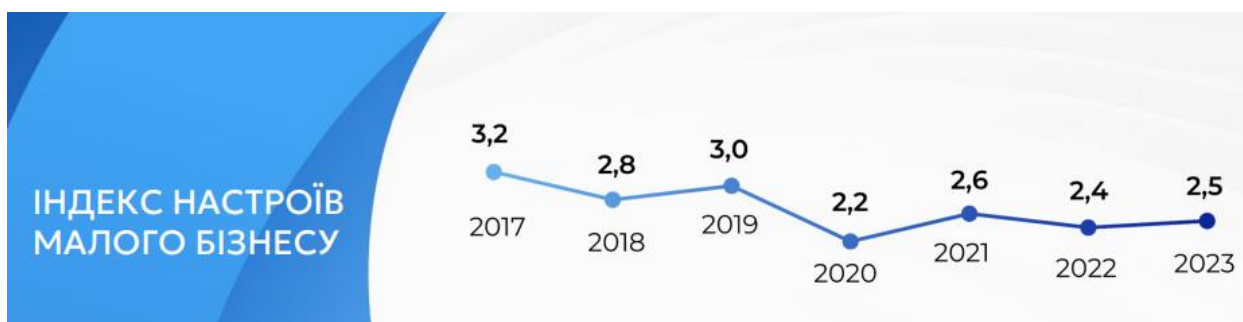

Рис. 2.1. Динаміка індексу настроїв малого бізнесу [13]

У цілому тенденція індексу настроїв малого бізнесу є негативна з 2017 до 2023 року. Результати опитування за 2023 рік вказують на незначне покращення настроїв у секторі малих та середніх підприємств (МСБ), порівняно з попереднім роком. Інтегральна оцінка Індексу зросла до 2,5 балів із можливих 5. Хоча ця оцінка залишається на негативному рівні, вона вища,

ніж показник 2,4 балів у 2022 році та 2,2 балів у 2020 році. Подальше розглядання компонентів Індексу показує, що точкове покращення спостерігається в оцінках поточного стану бізнесу та очікуваних змін протягом наступних пів року (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка складових індексу настроїв малого бізнесу[13]

Прогнози щодо очікуваних змін серед МСБ в 2023 році стали трохи більш оптимістичними порівняно з попереднім роком. Зараз частка тих, хто очікує покращення у стані справ (37%), переважає частку тих, хто передбачає погіршення (35%). Крім того, 26% респондентів не очікують значних змін у найближчі пів року.

Проте, динаміка змін за останні пів року в основному виявилася негативною: більш як половина, а саме 53%, відзначили, що стан справ у їхньому бізнесі трохи або значно погіршився. У 28% випадків ситуація в бізнесі залишилася незмінною, а у 19% спостерігалось покращення.

За результатами опитування, 41,3% підприємців вважають, що стан справ у їхньому бізнесі задовільний. Це означає, що порівняно з минулим роком кількість підприємців з незадовільним станом справ зменшилась, з 58% у 2022 році до поточних 40%. У той же час, відсоток тих, хто вважає

стан справ задовільним, зменшився до 19% (порівняно з 24% у 2022 році). Таким чином, загальна оцінка поточного стану справ у 2023 році переважно схиляється до нейтрального боку.

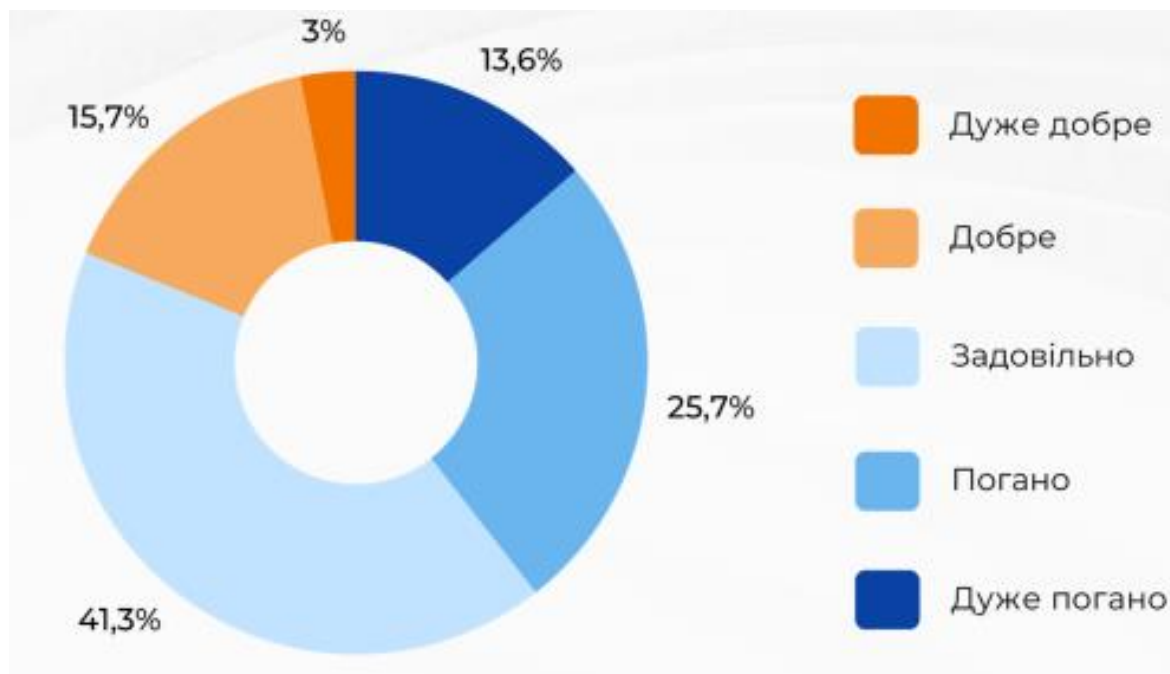

Рис. 2.3 Результати оцінки стану власного бізнесу[13]

Серед основних негативних факторів, що впливали на роботу бізнесу, підприємці вказали низьку покупивельну спроможність українців, війну та окупацію територій, економічну нестабільність, зростання цін і витрат.

Два роки інтенсивної війни не зламали дух підприємців: більшість з них планує розширювати свій бізнес у 2024 році (рис. 2.4). Кількість підприємців, які планують розширення свого бізнесу, зросла з 76% до 79% за рік. З них 30% мають намір відкривати нові напрямки бізнесу, а 14% планують розширювати географію своєї діяльності та входити на інші ринки. Зауважимо, що наразі лише 14% опитаних компаній здійснюють експорт своїх товарів чи послуг за кордон. У той же час 21% планують збільшувати свою команду, а 28% мають намір підвищувати заробітну плату своїм співробітникам.

Рис. 2.4. Результати опитування щодо планів розширення бізнесу[13]

Крім того, кількість підприємців, які планують залучати кошти для розвитку свого бізнесу у 2024 році, зросла до 80% (рис.2.5). Для порівняння, минулого року такі плани мали 67% підприємців. Наголос триває на власних ресурсах, які використовуються для фінансування бізнесу: особисті кошти (40%), а також в меншій мірі – гранти (20%), кредити (12%) та інвестиції (9%). Утім, наміри щодо кредитів та інвестицій трохи зросли: кредитів з 10% у 2022 році до 12% у 2023 та інвестицій з 6 до 9%). Причому зменшилася частка грантів з 21% у 2022 році до 20% до 2023 році.

Рис. 2.5. Оцінка планів щодо залучення коштів у свою діяльність [13]

Незважаючи на те, що наміри залучення кредитних коштів залишаються скромними, спостерігається позитивна динаміка в оцінці доступності кредитування. Згідно з результатами опитування серед підприємців, відсоток тих, хто вважає банківське кредитування недоступним, зменшився з 59% у 2022 році до 42% на сьогоднішній день. Відповідно, зросла частка тих, хто вважає його доступним, з 10% до 19% (рис.2.6).

Ри

с. 2.6. Результати опитування щодо доступності банківського кредитування [13]

Ці дані свідчать про певний позитивний настрій у малого бізнесу. Підприємства адаптувалися та мають намір розвиватися. Проте, необхідні додаткові або нові можливості підтримки, зокрема фінансової. Наразі підприємці в основному розраховують на власні ресурси. Крім того, важливим є зміцнення діалогу та формування довіри між бізнесом та владою, оскільки це необхідно для побудови стійкої економіки. [13, 23]

Аналіз ситуації в бізнесі України у листопаді 2023 року, проведений Advanter Group та Центром розвитку інновацій, підтвердив, що понад половина підприємців готуються до тривалого періоду війни. Зростає кількість бізнесів (понад 75%), які надають підтримку Збройним Силам України та мають у своєму штаті мобілізованих працівників. Однією з головних перешкод для бізнесу, визначеною 53,6% опитаних, є невизначеність ситуації на внутрішньому ринку та в Україні в цілому. Основні виклики для бізнесу у 2024 році:

1. Недостатня кількість платоспроможних клієнтів: 51,7% учасників визнали це, що на 4% більше, ніж у серпні 2023 року. Зміни у продуктових та сервісних вподобаннях людей відбулися через зростання інфляції та (або) зниження доходів. Деякі клієнти українських компаній також емігрували.

2. Кіберзагрози: кібератаки на українські сервіси зросли на 62,5% у 2023 році, що впливає на роботу POS-терміналів та продажі МСБ. Ризики кібератак зростають з кожним роком війни.

3. Конкуренція з міжнародним e-commerce: українським підприємцям у сфері e-commerce важко конкурувати зі світовими платформами. Покупки з-за кордону можуть мати переваги, якщо товари або послуги виявляються більш вигідними або унікальними, в порівнянні з тими, що доступні на внутрішньому ринку України. Додатковими факторами, що впливають на конкурентоспроможність, можуть бути гарантійні умови та вища якість товарів.

4. Логістичні труднощі: бойові дії, російські атаки та блокування кордонів польськими перевізниками створюють проблеми для МБ.

Малий бізнес значною мірою розраховує на поштові оператори, які часто операційно працюють у складних умовах. Згідно з опитуванням, проведеним Advanter у листопаді 2023 року, проблеми з логістикою були відзначені 23% респондентів [12].

Уже протягом більше ніж двох років українські підприємства працюють у суворих умовах війни. Незважаючи на велику кількість проблем, вони не лише зуміли витримати цей непростий час, але й активно розвиваються у 2023 році.

Як стартапи, так і великі корпорації швидко адаптувалися до нових реалій. Сільськогосподарські, виробничі, ІТ компанії та інші галузі продовжують свою діяльність, розширюються на нові ринки, урізноманітнюють свої продукти та вкладають у розвиток технологій.

Початок війни спричинив великі втрати для українського бізнесу. Загалом, малий та середній бізнес зазнав збитків у понад 83 мільярди доларів США. Більше 10 мільйонів українців переселилися, деякі з них стали внутрішньо переміщеними особами, а більшість емігрувала за кордон. Проте, у 2023 році ситуація змінилася. Багато компаній повернулися на ринок, разом із ними повернувся і значний обсяг робочої сили. Якщо у 2022 році бізнес працював у режимі виживання, не маючи можливості планувати навіть на короткий термін, то зараз вони вдало адаптувалися до нових умов і розробляють повноцінні стратегії розвитку на наступні 2-3 роки. ІТ-сектор продемонстрував найбільшу стійкість у цих умовах війни.

Значний вклад у підвищення економічного рівня країни зіграв стрімкий розвиток бізнесу ветеранів. Вони та їх родини активно створюють багато малих і середніх підприємств у різних галузях, таких як сільське господарство, харчування, кафе та ресторани, а також виробництво різноманітної продукції.

Аналітики передбачають, що саме бізнес, заснований ветеранами, стане ключовим фактором для повного відновлення українського бізнесу.

Згідно з опитуванням, проведеним Американською торгівельною палатою в Україні та Citi Україна, найбільшими проблемними аспектами у веденні та розвитку бізнесу в Україні на даний момент є такі:

- ракетні атаки на бізнес-активи та об'єкти критичної інфраструктури;
- здоров'я та психічний стан робітників;
- зниження економічної та споживчої активності;
- доступ до електроенергії, водопостачання та тепlopостачання, а також мобільного зв'язку;
- приваблення та збереження висококваліфікованих кадрів;
- проблеми з транспортом і логістикою;
- регуляторні виклики та низька платоспроможність клієнтів і т.д.

Більшість підприємців малого та середнього бізнесу вирішували свої потреби самостійно. Від початку конфлікту багато компаній вжили наступних заходів для підтримки своєї діяльності:

1. Було здійснено релокацію сотень малих і середніх підприємств до центральних і західних регіонів через військові дії.

2. Компанії адаптували свою продукцію та послуги до сучасних потреб, перекваліфікувавшись на товари та послуги, що мають великий попит в умовах війни, такі як виробництво продукції тривалого зберігання, пошиття одягу для солдатів, виготовлення БПЛА та інше.

3. Отримання кредитування на сприятливих умовах та інші заходи.

Розвиток бізнесу в цих умовах залежить від стійкості та винахідливості підприємців, які навіть у непрості часи виявляють готовність продовжувати свою справу [24].

2.2. Аналіз стану банківського обслуговування суб'єктів малого і середнього бізнесу

Протягом 2018-2023 років спостерігається нестабільна динаміка кредитування банками середніх, малих та мікропідприємств, що належать до нефінансових корпорацій (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Структура кредитів, наданих банками нефінансовим корпораціям, млн.грн

Період	Всього кредитів нефінансовим корпораціям	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро підприємництво		
				річний дохід від 500 тис. до 2 млн. євро	річний дохід від 50 тис. до 500 тис. євро	річний дохід до 50 тис. євро
2018	859 740	212490	94 485	29 428	27 428	72 468
2019	744 648	184783	73 807	44 625	44 420	76 455
2020	724 157	213960	70 135	46 026	42 342	72 350
2021	752 324	213231	86 517	52 254	33 998	72 560
2022	754 371	208200	81 767	55 601	34 078	66 201
2023	735 295	185033	76 575	50 657	32 340	68 614

Розраховано за даними [16]

Найбільші обсяги кредитів були спрямовані суб'єктам середнього підприємництва, а також великі обсяги кредитів суб'єктам малого підприємництва та суб'єктам мікро підприємництва з річним доходом до 50 тис. євро. Зокрема станом на кінець 2023 року вони відповідно склали 185033 млн.грн, 76 575 млн.грн та 68 614 млн.грн.

Частка кредитів нефінансових корпорацій, що спрямовані на середні, малі та мікропідприємства за 2018-2023рр була в межах 50,75-61,44% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Питома вага кредитів, наданих банками, середнім, малим та мікропідприємствам, у загальному обсязі кредитів, наданих банками нефінансовим корпораціям

Період	Всього середні, малі та мікропідприємства	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро підприємництво
2018	50,75	24,72	10,99	15,04
2019	56,95	24,81	9,91	22,23
2020	61,44	29,55	9,69	22,19
2021	60,95	28,34	11,50	21,11
2022	59,11	27,60	10,84	20,66
2023	56,19	25,16	10,41	20,62

Розраховано за даними [16]

Серед кредитів МСБ протягом 2018-23 рр. переважала частка кредитів суб'єктам середнього підприємництва і станом на кінець 2023 року склала 25,16%, а кредити мікропідприємствам мали також значну частку 20,62%.

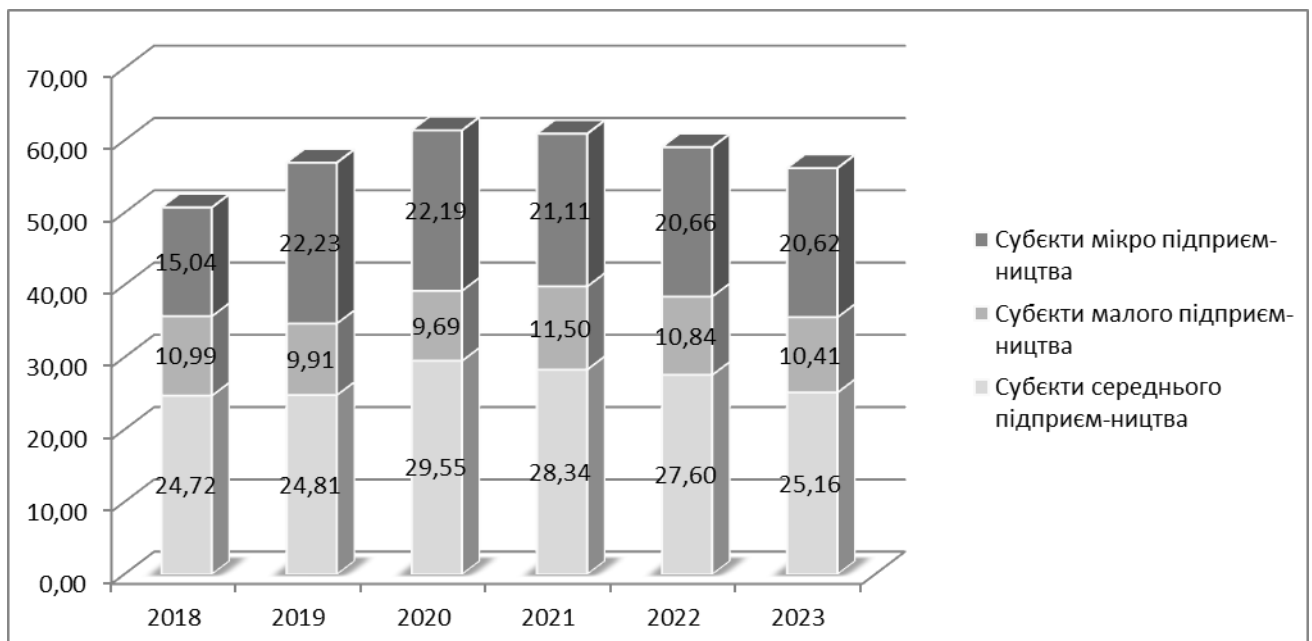

Рис. 2.7. Питома вага кредитів банків в розрізі середніх, малих та мікропідприємств, % до загального обсягу кредитів, наданих банками нефінансовим корпораціям. Розраховано за даними [16]

Як видно з рис. 2.7, найбільші обсяги кредитів для середнього бізнесу були у 2020 році (29,55%), суб'єктів малого бізнесу у 2021 році (11,5%).

Таблиця 2.4

Структура банківських кредитів до 1 року за видами суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва – нефінансових корпорацій, млн грн.

Період	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро підприємництво річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	Мікро підприємництво річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	Мікро підприємництво річний дохід до 50 тис. євро	Всього кредитів суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва
2018	102 686	39 345	8 799	5 208	55 594	211 632
2019	79 146	27 423	21 921	19 861	62 614	210 965
2020	110 498	24 901	23 314	19 349	62 129	240 191
2021	125 381	36 027	28 135	16 058	64 555	270 156
2022	118 811	32 022	30 291	15 987	61 572	258 683
2023	123 920	32 258	27 381	13 743	62 875	260 177

Розраховано за даними [16]

Як видно з табл.2.4 найбільші обсяги кредитів до 1 року надавалися суб'єктам середнього підприємництва (станом на кінець 2023 року 123,92 млрд.грн) та суб'єктам мікропідприємництва, річний дохід яких до 50 тис. євро (станом на кінець 2023 року 62,875 млрд.грн).

Таблиця 2.5

Структура банківських кредитів від 1 до 5 років за видами суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва – нефінансових корпорацій, млн грн.

Період	Середнє підприємство	Мале підприємство	Мікро підприємство річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	Мікро підприємство річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	Мікро підприємство річний дохід до 50 тис. євро	Всього кредитів суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва
2018	67 781	30 189	11 109	17 808	11 805	138 692
2019	64 157	27 169	11 707	18 226	9 266	130 525
2020	65 100	24 929	12 218	18 127	8 143	128 517
2021	57 301	34 710	16 732	10 616	6 485	125 844
2022	56 287	34 123	19 182	10 675	3 637	123 904
2023	81 786	33 454	17 933	11 984	3 323	148 480

Розраховано за даними [16]

Як видно з табл. 2.5 найбільші обсяги кредитів від 1 до 5 років надавалися суб'єктам середнього підприємництва (станом на кінець 2023 року 81,786 млрд.грн) та суб'єктам малого підприємництва (станом на кінець 2023 року 33,454 млрд.грн)

Таблиця 2.6 показує, що найбільші обсяги кредитів понад 5 років надавалися суб'єктам середнього підприємництва (станом на кінець 2023 року 38,651 млрд.грн) та суб'єктам малого підприємництва (станом на кінець 2023 року 10,862 млрд.грн, що в 2,5 разів менше порівняно з показником станом на кінець 2018 року).

Таблиця 2.6

Структура наданих банками кредитів понад 5 років за видами суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва – нефінансових корпорацій, млн грн.

Період	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікропідприємництво: річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	Мікропідприємництво: річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	Мікропідприємництво: річний дохід до 50 тис. євро	Всього кредитів суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва
2018	42 023	24 951	9 520	4 413	5 069	85 976
2019	41 481	19 215	10 997	6 332	4 575	82 600
2020	38 362	20 305	10 494	4 866	2 078	76 105
2021	30 549	15 780	7 386	7 325	1 521	62 561
2022	33 102	15 621	6 128	7 416	993	63 260
2023	38 651	10 862	5 343	6 614	2 416	63 886

Розраховано за даними [16]

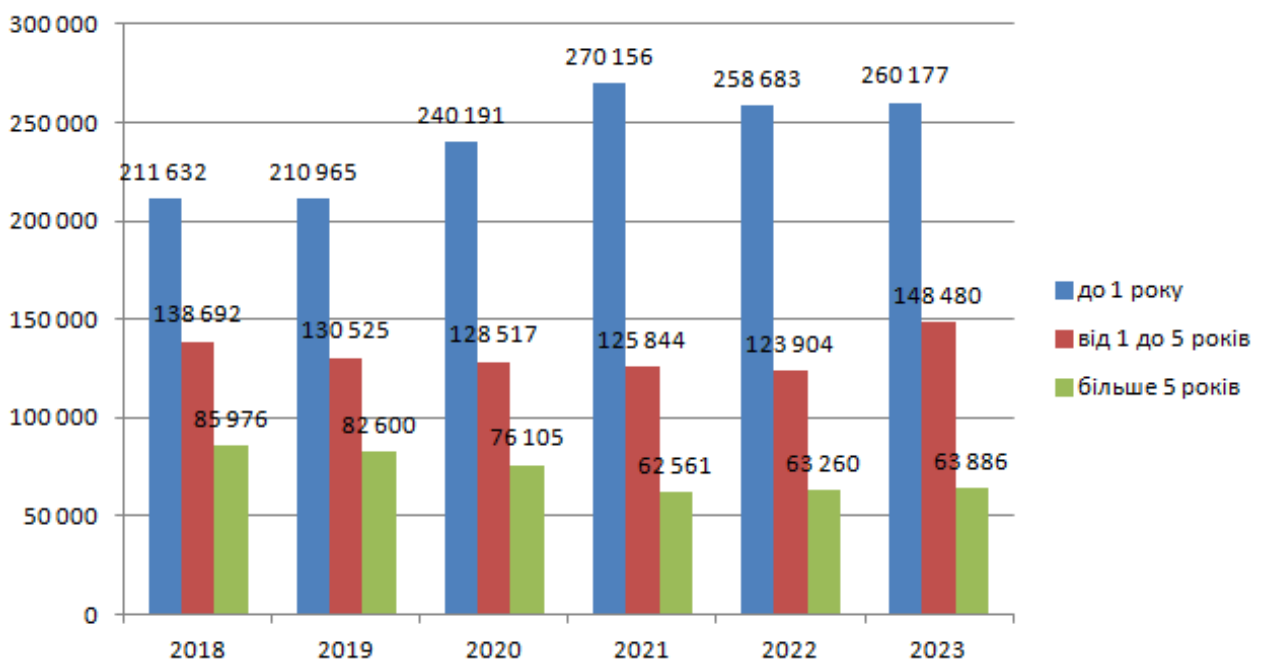

Рис. 2.8. Надані банківські кредити суб'єктам середнього, малого та мікропідприємництва – нефінансовим корпораціям за термінами, млн грн.

Як видно з рис.2.8, станом на кінець 2023 року порівняно з 2018 роком розмір кредитів МСБ терміном до 1 року зріс на 48545 млн.грн, проте протягом цих років була нестабільна тенденція, зокрема мав місце спад у 2019 та 2022 роках. Кредити від 1 до 5 років з 2018 до кінця 2022 року мали тенденцію до спаду, а в 2023 році зросли до 148, 48 млрд.грн, що майже на 10 млрд.грн більше від показника станом на кінець 2018 року. Кредити терміном понад 5 років з 2018 до кінця 2021 року мали тенденцію до спаду, а в 2022 році почали зростати і склали станом на кінець 2023 року 63,886 млрд.грн, що менше на 22,09 млрд.грн, порівняно з показником станом на кінець 2018 року.

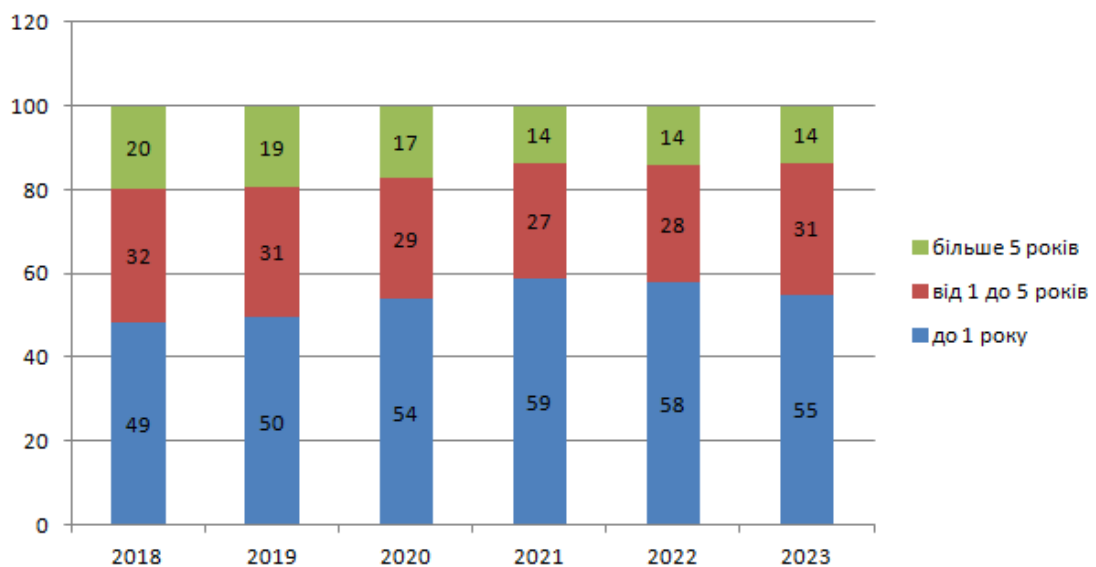

Рис. 2.9. Структура наданих банківські кредити суб'єктам середнього, малого та мікропідприємництва – нефінансовим корпораціям за термінами, %.

Як видно з рис.2.9, протягом 2018-2023 років найбільшу частку кредитів МСБ займали кредити терміном до 1 року, зокрема в їх частка на кінець 2023 року становила 55%, що на 6 в.п більше порівняно з показником станом на кінець 2018 року. Найменшу частку становили кредити більше 5 років, причому спостерігалася тенденція до спаду їх частки з 20% станом на

кінець 2018 року до 14% станом на кінець 2021 року. Протягом наступних двох років частка незмінна.

Крім нефінансових корпорацій до суб'єктів МСБ належать також фізичні особи підприємці (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Банківські кредити середньому, малому та мікропідприємництву у загальному обсязі кредитів, наданих банками фізичним особам-підприємцям, млн.грн

Період	Всього кредитів фізичним особам-підприємцям	Середнє підприємство	Мале підприємство	Мікро підприємництво			Невизначеного розміру
				річний дохід від 500 тис. до 2 млн. євро	річний дохід від 50 тис. до 500 тис. євро	річний дохід до 50 тис. євро	
2018	5 105	375	316	155	40	1 421	2 798
2019	6 294	397	290	129	56	2 132	3 290
2020	6 900	416	286	114	57	1 897	4 130
2021	11 808	666	340	117	106	2 751	7 828
2022	11 210	631	304	112	411	2862	6889
2023	13 929	570	328	93	512	3227	9199

Розраховано за даними [16]

Обсяги кредитів таким суб'єктам мають тенденцію до зростання з 2018 до 2023 року. Їх обсяг станом на кінець 2023 року склав 13929 млн.грн., що на 8,8 млн.грн або в майже в 3 рази більше, ніж станом на кінець 2018 року, проте порівняно з обсягами кредитів МСБ-нефінансовим корпораціям їх розміри є незначними (в порівнянні обсяги кредитів МСБ-нефінансовим корпораціям станом на кінець 2023 року склали 472 543 млн.грн). Аналізуючи структуру кредитів, наданих цим особам, бачимо, що найбільші суми були надані ФОПам невизначеного розміру (9,1 млрд.грн станом на кінець 2023 року) та суб'єктам мікро підприємництва, річний дохід яких до 50 тис. євро (3227 млн.грн).

Починаючи з 2021 року, банки збільшували плату за наданими кредитами для суб'єктів МСБ (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Процентні ставки за новими кредитами банків в розрізі середніх, малих та мікропідприємств, які належать до нефінансових корпорацій, %

Період	Середнє підприємство	Мале підприємство	Мікропідприємство: річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	Мікропідприємство: річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	Мікропідприємство: річний дохід до 50 тис. євро
2020	13,7	16,6	16,9	17,9	18,5
2021	11,3	13,9	14,1	15,2	13,4
2022	16,3	15,8	15,7	15,6	16,3
2023	20,1	20,8	19,8	19,8	21,5

Розраховано за даними [16]

Розглянемо обсяги кредитування досліджуваного Приватбанку, зокрема суб'єктам МСБ. Протягом 2020-2023 років Приватбанк збільшував обсяги кредитування, зокрема за 2021 рік обсяг кредитного портфеля зріс на 9796 млн.грн і склав 242568 млн.грн, у 2022 році зріс на 7928 млн.грн, у 2023 році зріс на 24421 млн.грн, за 3 роки зростання склало 42145 млн.грн або 18,1 % (табл.2.9).

Водночас також зростали обсяги кредитного портфеля підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП), в тому числі за фінансовим лізингом. Питома вага таких кредитів у загальній сумі кредитного портфеля банку у 2020, 2021, 2022 та 2023 роках була відповідно 3,25%, 5,36%, 8,77% та 9,28%, що також вказує на тенденцію до зростання участі банків у підтримці МСБ. Кредитний портфель МСБ станом на кінець 2021 року становив 11903 млн.грн, що на 5044 млн.грн більше, порівняно з показником станом на кінець 2020 року; станом на кінець 2022 року становив 21311 млн.грн, що на 9408 млн.грн більше, порівняно з показником станом на кінець 2021 року.

Таблиця 2.9

Аналіз динаміки кредитів та заборгованості за фінансовим лізингом, наданих Приватбанком підприємствам малого та середнього бізнесу за 2020-2022 рр., млн.грн., на кінець року

Кредити та аванси клієнтам	2020	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення,+/-				Темп приросту, %
					2021/2020	2022/2021	2023/2022	2023/2020	2023-2020
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума в т.ч	232772	242568	250496	274 917	9796	7928	24421	42145	18,1
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	6859	11903	21311	25 454	5044	9408	4143	18595	271,1
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – МСП	593	1067	649	560	474	-418	-89	-33	-5,56
Питома вага кредитів та дебіторської заборгованості за фінансовим лізингом – МСП у загальній сумі наданих кредитів та авансів клієнтам	3,20	5,36	8,77	9,28	2,16	3,41	0,51	6,08	190

Розраховано на основі даних Приватбанку

Порівнюючи дані показника 2023 року з 2022 роком було зростання на 4143 млн. грн. Порівнюючи дані показника 2023 року з 2020 роком було зростання на 18595 млн. грн або на 271,1 %. Дебіторська заборгованість за

фінансовим лізингом – МСП станом на кінець 2021 року становила 1067 млн.грн, що на 474 млн.грн більше, порівняно з показником станом на кінець 2020 року, станом на кінець 2022 року становила 649 млн.грн, що на 418 млн.грн менше, порівняно з показником станом на кінець 2021 року, станом на кінець 2023 року складала 560 млн.грн, що на 89 млн.грн менше, ніж показник 2022 року. Порівнюючи дані показника 2023 року з 2020 роком було зростання на 33 млн. грн або на 5,56%

Збільшенню обсягів кредитування сприяли різноманітні кредитні програми, які впроваджував банк та участь у державних програмах підтримки кредитування.

У 2024 році Приватбанк пропонує відповідні кредитні програми для суб'єктів середнього, малого та мікро підприємництва, а саме:

1) «Доступні кредити 5-7-9», у рамках якої держава компенсує підприємцю частину кредитного навантаження. Метою кредиту може бути:

- купівля та ремонт приміщень;
- купівля чи модернізації ОЗ;
- придбання прав інтелектуальної власності;
- нарощення обігових коштів до 25% від вартості інвестиційного проєкту;
- рефінансування існуючої заборгованості.

Види кредитів Приватбанку, за якими надається державна підтримка:

- а)«КУБ» під заставу – для розширення бізнесу,
- б)Кредит на придбання основних засобів (зокрема й с/г техніки),
- в)Кредитна лінія – для поповнення обігових коштів підприємства,
- г)«Агросезон» – для сільгоспциклів.

Таблиця 2.10

Умови кредиту на обігові кошти за програмою 5-7-9 [19]

Вид кредиту	«КУБ» під заставу	Невідновлювана кредитна лінія	На купівлю ОЗ (в т.ч. сільгосптехніки)
Термін	36 місяців		До березня 2025 року
Сума	<ul style="list-style-type: none"> – від 100 тис. до 4 млн грн для мікробізнесу; – від 100 тис. до 5 млн грн для МБ – Недоступно середньому та великому бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> – від 100 тис. до 4 млн грн для мікробізнесу; – 5 млн грн для МБ – Недоступно СБ 	від 200 тис. грн
% ставка для позичальника	<ul style="list-style-type: none"> – 13% річних; – 3% річних для суб'єктів підприємництва, які провадять господарську діяльність у зоні високого воєнного ризику* 	<ul style="list-style-type: none"> – % ставка для позичальника 	<ul style="list-style-type: none"> – 13% річних; – 3% річних для суб'єктів підприємництва, які працюють у зоні високого воєнного ризику*
Комісія	0% (знижено з 05.10.2023 до 31.05.2024)		<ul style="list-style-type: none"> – 0% за кредитами з твердою заставою для клієнтів із чистим доходом до 300 млн грн (до 31.05.2024 року); – до 1,5% за кредитами без твердої застави
Забезпечення	Рухоме/нерухоме майно, порука власника бізнесу		<ul style="list-style-type: none"> Частково забезпечується гарантією, 50% гарантії + 50% тверда застава з коефіцієнтом покриття 1,5. Можливе бланкове фінансування (без твердої застави з частковим покриттям гарантіями): - 50% або 80% гарантіями; – порука власника.
Спосіб видачі	Вибірка траншами		<ul style="list-style-type: none"> – Поновлювана кредитна лінія із безперервним терміном доступності вибірки коштів у межах графіку зниження ліміту. – Строковий кредит – надання всієї суми одноразово.

Таблиця 2.11

Умови кредиту на інвестиційні цілі за програмою 5-7-9 [19]

Вид кредиту	«КУБ» під заставу	Невідновлювана кредитна лінія	Кредит на придбання ОЗ (зокрема й сільгосптехніки)
Строк	36 місяців		– 36 місяців для мікро- та малого бізнесу, сільгосптоваровиробників; – 60 місяців для середнього/великого бізнесу
Сума кредиту	– від 100 тис. до 4 млн грн для мікробізнесу; – від 100 тис. до 5 млн грн для малого бізнесу – Недоступно середньому та великому бізнесу	– від 3 млн грн для середнього бізнесу – Недоступно мікро- та малому бізнесу	від 100 тис. грн
% ставка для позичальника	– 1% річних перші 2 роки, далі – 5% річних для суб'єктів підприємства, які провадять господарську діяльність у зоні високого воєнного ризику*; – 7% річних із можливістю зниження до 5% за умови створення нових робочих місць.	– 1% річних перші 2 роки, далі – 5% річних для суб'єктів підприємства, які працюють у зоні високого воєнного ризику*; – 9% річних із можливістю зниження до 7% за умови створення нових робочих місць.	– 1% річних перші 2 роки, далі – 5% річних для суб'єктів підприємства, які провадять господарську діяльність у зоні високого воєнного ризику*; – 7% річних для мікро- та малого бізнесу з можливістю зниження до 5% за умови створення нових робочих місць; – 9% річних для середнього та великого бізнесу з можливістю зниження до 7% за умови створення нових робочих місць.
Забезпечення	Рухоме/нерухоме майно, порука власника бізнесу		Майно, що купується, порука власника
Комісія	1–1,5% від суми кредиту		

2) кредитна лінія_ «Агросезон». Банк видає кредити на: придбання сировини та матеріалів для с/г циклу: паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, міңдобрива, насіння⁴ поточний ремонт с/г техніки, обладнання, приміщень, придбання запчастин, будматеріалів, оплата ремонтних робіт.

Таблиця 2.12

Умови кредиту для аграріїв[19]

Вид кредиту	Відновлювана кредитна лінія/ Строковий кредит	
Термін кредиту	До березня 2025 року	
Сума фінансування	Від 200 тис. грн	
Процентна ставка	За участі у програмах державної підтримки -13% річних, крім 3% річних для суб'єктів підприємництва, що працюють у зоні високого воєнного ризику*	Фіксована ставка – 22% – для мікро- та малого бізнесу; – 18% – для середнього та корпоративного бізнесу
Комісія	– 0% за кредитами з твердою заставою для клієнтів із чистим доходом до 300 млн грн (до 31.05.2024 року); – до 1,5% за кредитами без твердої застави	
Забезпечення	Частково забезпечується гарантією	

3) Кредитна лінія на обігові кошти (без участі в програмі 5-7-9)

- для малого і мікробізнесу за фіксованою ставкою 23,5%, разова комісія 0% (для заставних кредитів до 31.05.2024).

1,0–1,5% залежно від програми підтримки бізнесу;

- для середнього бізнесу за ставками:

- 90 днів: гривня – UIRD 3m + 2,5%;
- 180 днів: гривня – UIRD 3m + 3,0%;
- 270 днів: гривня – UIRD 3m + 3,5%;
- 360 днів: гривня – UIRD 3m + 4,0%; долар США – UIRD 3m + 6,1%; євро – UIRD 3m + 5,4%.

Комісійні:

– За надання фінансового кредиту: 0,25% – під забезпечення; 0,5% – для бланкових операцій

– За керування фінансовим кредитом (щодо збільшення ліміту договору): 0,25% – під забезпечення; 0,5% – для бланкових операцій

– За керування фінансовим кредитом (щодо збільшення строку користування): 0,25% – під забезпечення; 0,5% – для бланкових операцій

4) Кредит під заставу депозиту (строковий депозит фізичної чи юридичної особи (декілька депозитів)*, без поруки третіх осіб.) Строк кредиту - менший на п'ять днів за строк депозиту. Можливість використовувати 80-95% тіла депозиту. Нарахування процентів за депозитом – капіталізація процентів. Мінімальна сума кредиту — від 10 тис. грн, або 500 євро та доларів.

Максимальні обсяги кредиту:

Мікробізнесу	Малому бізнесу	Середньому бізнесу
до 20 млн грн (в екв.)	до 100 млн грн (в екв.)	до 350 млн грн (в екв.)

Таблиця 2.13

Ставки за депозитом

Депозит	Кредит		
	UAH	USD	EUR
UAH	+2,5%**	-	-
USD	21***	+2,5%**	+3%**
EUR	21***	+3%**	+2,5%**

* Якщо депозитів у заставі декілька, вибирається найвища ставка депозиту з наданих у заставу. ** Для визначення ставки за кредитом процент додається до ставки за депозитом. *** Для клієнтів середнього та корпоративного бізнесу – 17%.

5) Кредитний ліміт «Підприємницький» встановлюється для підприємців на поточний рахунок із пільговим періодом до 55 днів. Це додаткові обігові кошти для поточних розрахунків.

Таблиця 2.14

Умови кредитування [19]

Сума	До 250 тис. грн Забезпечення – без поруки та застави
Щомісячна комісія (списується кожного 1-го числа місяця)	1,85% від суми максимальної заборгованості в попередньому календарному місяці
Ставка за кредитним лімітом	23,5% річних
Щомісячний платіж	10% від заборгованості на кінець минулого місяця
Комісія за зняття коштів з кредитного ліміту «Підприємницький» в Україні та за кордоном, без ПДВ	4%
Комісія за перерахування коштів з поточного рахунку з кредитного ліміту «Підприємницький» на будь-які інші рахунки, власником яких є клієнт, або на будь-які рахунки фізичних осіб (за винятком зарахувань заробітної плати на зарплатні картки банку), без ПДВ	4%
Комісія за проведення платежу з картки з кредитного ліміту «Підприємницький» (за винятком розрахунків у торговельній мережі), без ПДВ	4%

б) Фінансовий лізинг для бізнесу на сільгосптехніку, комерційний транспорт, спецтехніку та інше.

Таблиця 2.15

Умови фінансового лізингу

Строк кредитування	До 5 років
Ставка фінансування за умовами програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%»	Сільськогосподарські товаровиробники: Для клієнтів із річним оборотом до 10 млн євро (в екв.): 5% річних Для клієнтів із річним оборотом понад 10 млн євро (в екв.): 7% річних Види діяльності, окрім сільськогосподарських товаровиробників: 11% річних
Ставка фінансування за стандартними умовами	Для клієнтів з оборотом до 30 млн грн: UIRD 3m + 8%. Для клієнтів з оборотом понад 30 млн грн: UIRD 3m + 7%. Для клієнтів з оборотом понад 300 млн грн: UIRD 3m + 6%.
Ставка фінансування за партнерськими програмами	Від 0,01% річних
Аванс	Від 20% вартості предмета придбання
Сума фінансування	Від 100 тис. грн до 400 млн. грн
Щомісячна комісія	Від 0.04% до 0.28% в залежності від типу предмета лізингу

Приватбанк також активно долучається до партнерських програм з міськими, районними та обласними державними адміністраціями, що виділяють кошти з місцевих бюджетів на компенсацію відсотків для мікро-, малого та середнього бізнесу. На сьогодні банк реалізує співпрацю з місцевими органами влади в Київській та Львівській областях [19].

2.3. Аналіз участі банків у державних програмах підтримки кредитування підприємництва

Надзвичайно важливою у процесі успішного ведення МСБ є державна підтримка кредитування бізнесу під час війни. Держава відреагувала на необхідність підтримки бізнесу щодо можливості отримання кредитів ще на початку війни. Відповідно до рішення уряду від 18 березня 2022 року, розширено Програму "Доступні кредити 5-7-9%", що дозволяє

підприємствам отримати кредити до 60 млн грн під нульову відсоткову ставку. Ця програма відкрита для підприємств будь-якої форми власності та розміру, незалежно від сфери діяльності. Важливо відзначити, що уряд компенсує банкам відсотки, тому підприємства погашають лише основну суму кредиту. Ці умови діють протягом усього періоду воєнного стану та ще одного місяця після його закінчення. Термін кредитування залежить від призначення коштів: наприклад, для інвестиційних проєктів та рефінансування заборгованості - до 5 років, а для оборотного капіталу - до 3 років. Після завершення воєнного стану відсоткова ставка не перевищуватиме 5%.

Програма "Доступні кредити 5-7-9%" була запроваджена для полегшення умов кредитування для бізнесу. Завдяки цій програмі понад 50 тисяч підприємств отримали фінансування. У програмі взяли участь 45 з 63 українських банків, а основними секторами, які отримали кредити, стали сільське господарство, торгівля та промисловість.

Мета програми полягає в зниженні вартості кредитів, пов'язаних з підтримкою суб'єктів малого, мікро- та середнього підприємництва (ММСП) у їх господарській діяльності.

Кредити, що можуть отримати державну підтримку, надаються для наступних цілей:

1. Інвестиційні цілі, включаючи:
 - Придбання та/або модернізацію основних засобів підприємства, таких як транспортні засоби для комерційних або виробничих потреб.
 - Придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок для використання у господарській діяльності ММСП, з обмеженням права передачі цієї нерухомості третім особам.
 - Будівництво, реконструкція, або ремонт у нежитлових приміщеннях, які використовуються ММСП для своєї основної діяльності, та які перебувають у власності або користуванні ММСП.
 - Придбання об'єктів інтелектуальної власності за умовами

комерційної концесії (франчайзингу), пов'язаних з реалізацією інвестиційного проекту ММСП.

2. Фінансування оборотного капіталу ММСП. З метою підтримки важливих для економіки України сфер підприємницької діяльності кредити ММСП, зокрема, надаються за такими пріоритетними напрямками (п.4.1 Програми):

- Надання фінансової підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які займаються сільськогосподарською діяльністю.

- Фінансування підприємств, які здійснюють діяльність у сфері переробної промисловості за всіма галузями економічної діяльності, які відповідають основному КВЕД у секції С Національного класифікатора України.

- Відновлення зруйнованих основних засобів ММСП внаслідок військової агресії за допомогою відповідних документів, таких як акти руйнування та пошкодження з вказівкою причин, акти пошкодження (знищення) рухомого майна, витяги з Єдиного реєстру досудових розслідувань про відкриття кримінальних проваджень, реєстрові дані Державного реєстру майна, що пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, а також звіти про оцінку майна.

- Підтримка ММСП шляхом продовження терміну дії наявних кредитів, що надані для фінансування оборотного капіталу, згідно з установленим порядком, на період до 12 місяців. Ця підтримка надається підприємствам, які здійснюють господарську діяльність або мають виробничі потужності на територіях, що перебувають у переліку зон з бойовими діями або тимчасово окупованих російською федерацією, визначеним Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції), за винятком тих випадків, де не визначено завершення бойових дій або тимчасової окупації.

- Фінансування підприємств, які займаються енергосервісом з

метою підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності. Це включає експлуатацію генеруючих установок, які виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел енергії без використання "зеленого" тарифу або механізму ринкової премії, а також установки зберігання енергії, електрозарядні станції та малі системи розподілу в індустріальних парках.

Державна підтримка реалізується через виділені Фондом кошти, які передбачені у державному бюджеті, у наступних формах:

1. Часткове відшкодування процентних ставок за кредитами, які надаються ММСП.

2. Надання Фондом гарантій Уповноваженим банкам для забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, які надаються ММСП.

Максимальна сума кредиту в рамках державної підтримки для суб'єкта підприємництва разом з учасниками групи пов'язаних контрагентів, не перевищує 60 000 000,00 (шістдесят мільйонів) гривень, за винятком наступних випадків:

1. Фізичні особи - підприємці, що отримують кредити на суму не більше ніж 3 000 000,00 (три мільйони) гривень.

2. ММСП - сільськогосподарські товаровиробники та їх пов'язані контрагенти, які отримують кредити у межах напрямку, визначеного в пункті 4.1 Програми, на суму не більше ніж 90 000 000,00 (дев'яносто мільйонів) гривень.

3. Суб'єкти підприємництва, які отримують кредити на напрямки, визначені в підпунктах 2, 3, 5 пункту, можуть отримати кредит на суму не більше ніж 150 000 000,00 (сто п'ятдесят мільйонів) гривень.

4. Суб'єкти підприємництва, які здійснюють господарську діяльність у зоні високого військового ризику, можуть отримати кредит на суму не більше ніж 150 000 000,00 (сто п'ятдесят мільйонів) гривень.

У 7- ку лідерів за обсягами кредитного портфеля станом на 01.04.2024 за програмою 5-7-9 стали Приватбанк, Ощадбанк, Пумб, Райффайзен,

ПроКредит, Укргаз та Ексімбанк (Додаток А). Серед них найбільші обсяги антивоєнних, підтримку посівної, обігових та інвестиційних кредитів надав Приватбанк, антикризових та рефінансування – Райффайзенбанк, на переробку для с/г та ЗВВР(зони високого воєнного ризику) - Укргазбанк.

Бізнеси, які отримали найбільше кредитів за час дії програми:

- сільськогосподарські підприємства — 33,3 тисячі кредитів на суму 139,4 мільярдів гривень;
- підприємства сфери торгівлі — майже 27,8 тисяч кредитів на понад 73,9 мільярдів гривень;
- сфера промисловості — 10,2 тисячі кредитів на суму 50,4 мільярда гривень (рис. 2.10 і рис.2.11).

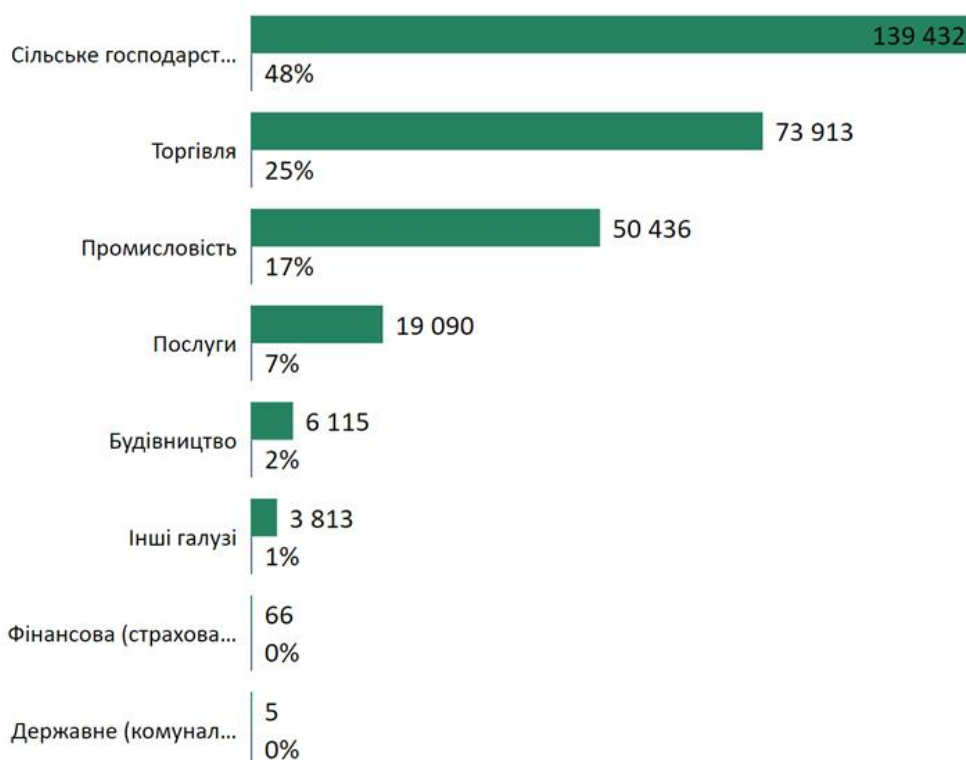

Рис. 2.10. Обсяг і структура кредитного портфеля програми 5-7-9 у розрізі видів економічної діяльності станом на 01.04.24, млн.грн, %[14]

Рис. 2.11. Кількість укладених договорів програми 5-7-9 у розрізі видів економічної діяльності станом на 01.04.24, шт, % [14]

Аналізуючи структуру укладених угод з початку дії програми (рис.2.12), бачимо, що найбільше було надано антикризових кредитів (23141 контрактів на суму 63,998 млрд.грн); антивоєнних (15223 контракти на суму 57,444 млрд.грн), обігових кредитів (15414 укладених контракти на суму 56,516 млрд.грн) та підтримку посівної для с/г (8015 контрактів на суму 36,972 млрд.грн).

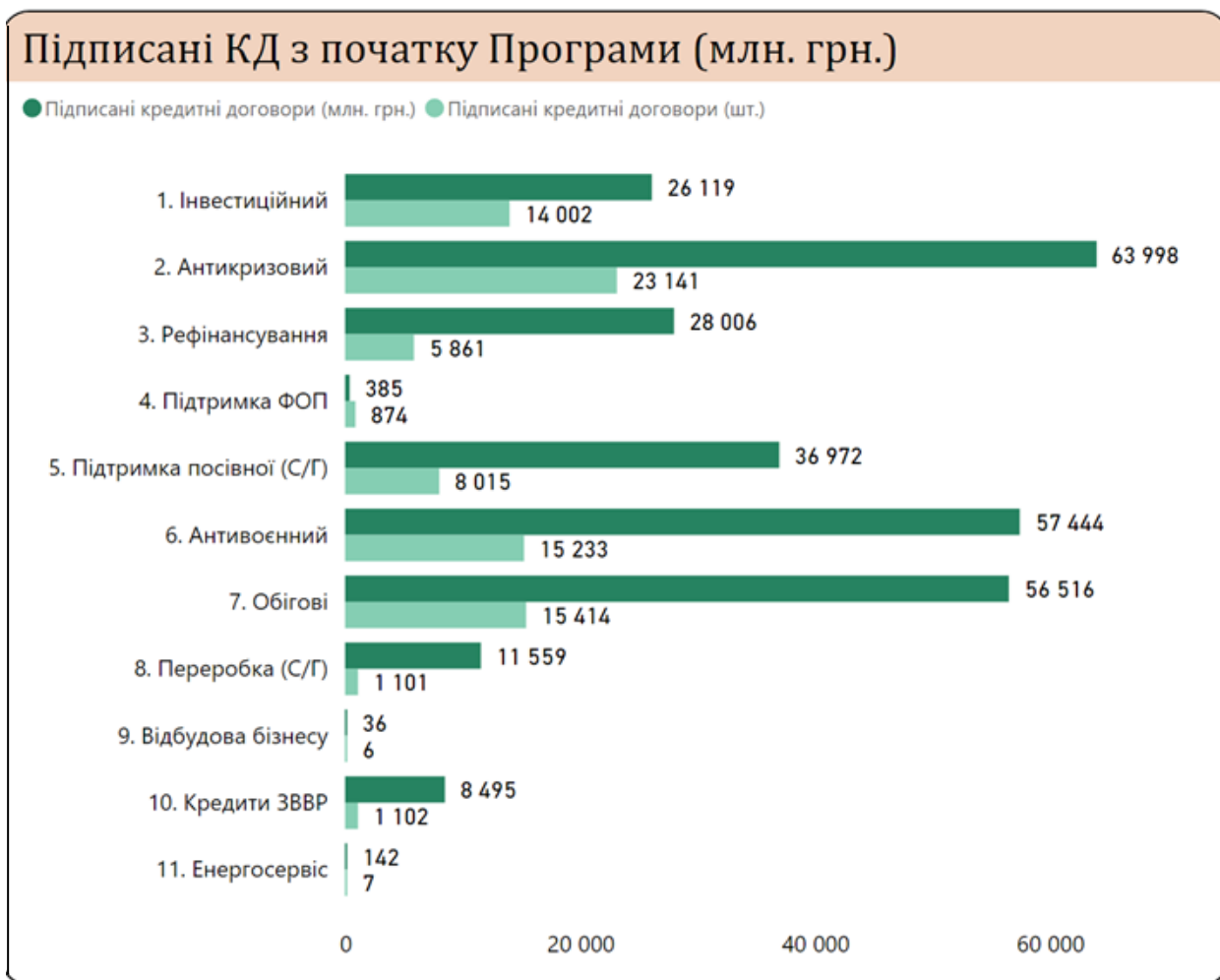

Рис. 2.12. Структура укладених кредитних договорів програми 5-7-9 за цілями фінансування станом на 01.04.24 (з початку дії програми)[14]

Аналізуючи структуру укладених угод з початку з початку повномасштабного вторгнення (рис.2.13), бачимо, що найбільше було надано антивоєнних кредитів (15233 контрактів на суму 57,444 млрд.грн); обігових кредитів (15414 укладених контракти на суму 56,516 млрд.грн) та підтримку посівної для с/г (8015 контрактів на суму 36,972 млрд.грн).

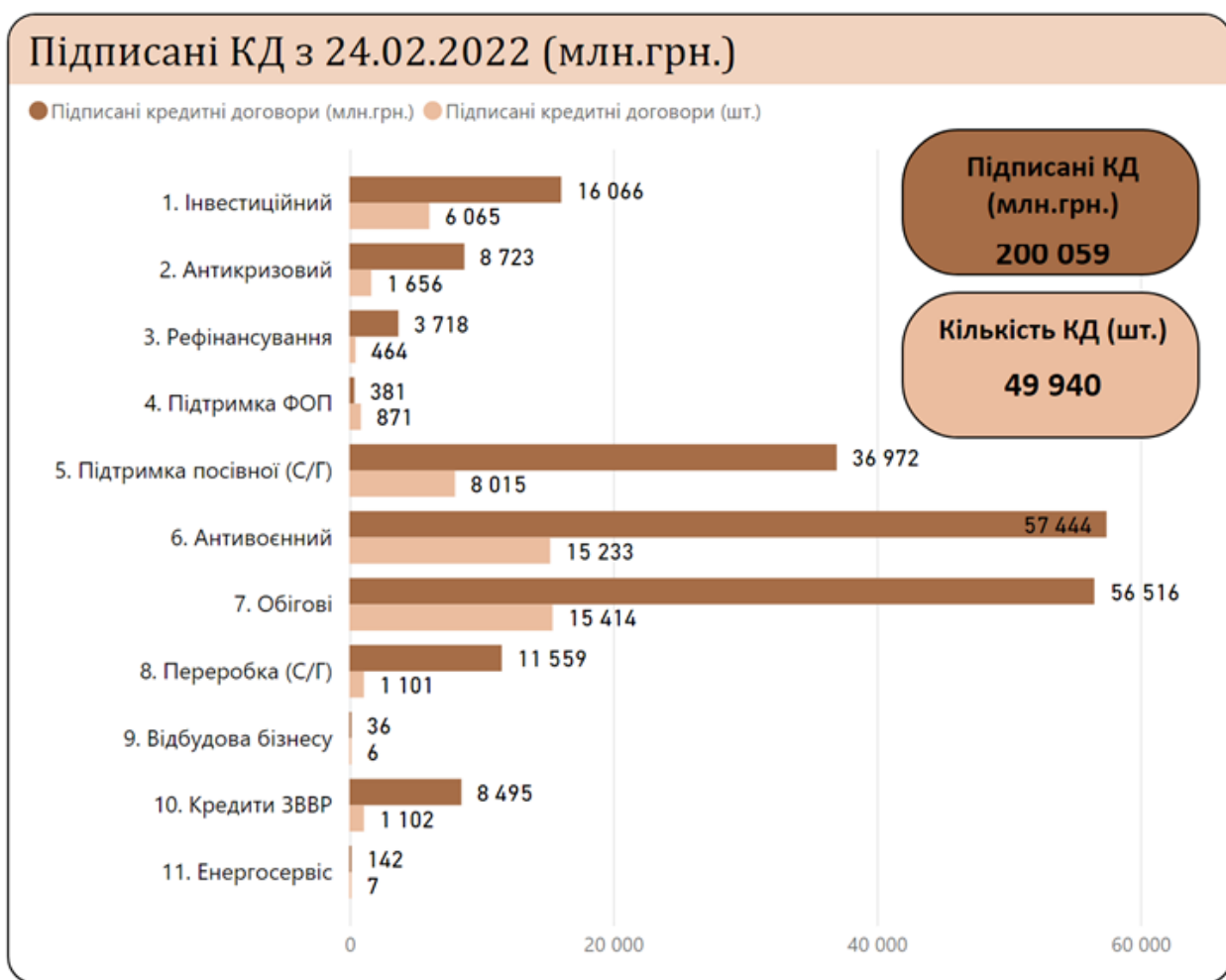

Рис. 2.13. Структура укладених кредитних договорів програми 5-7-9 за цілями фінансування станом на 01.04.24 (починаючи з 24.02.2022)[14]

З 24 лютого 2022 року було видано 49,9 тисячі кредитів за програмою "5-7-9" на загальну суму понад 200 млн. гривень. Так, за підсумками 2023 року на програму "5-7-9" припала чверть усіх кредитів.

Приватбанк входить у ТОП-7 банків за обсягами кредитного портфеля по державній програмі «Доступні кредити 5-7-9».

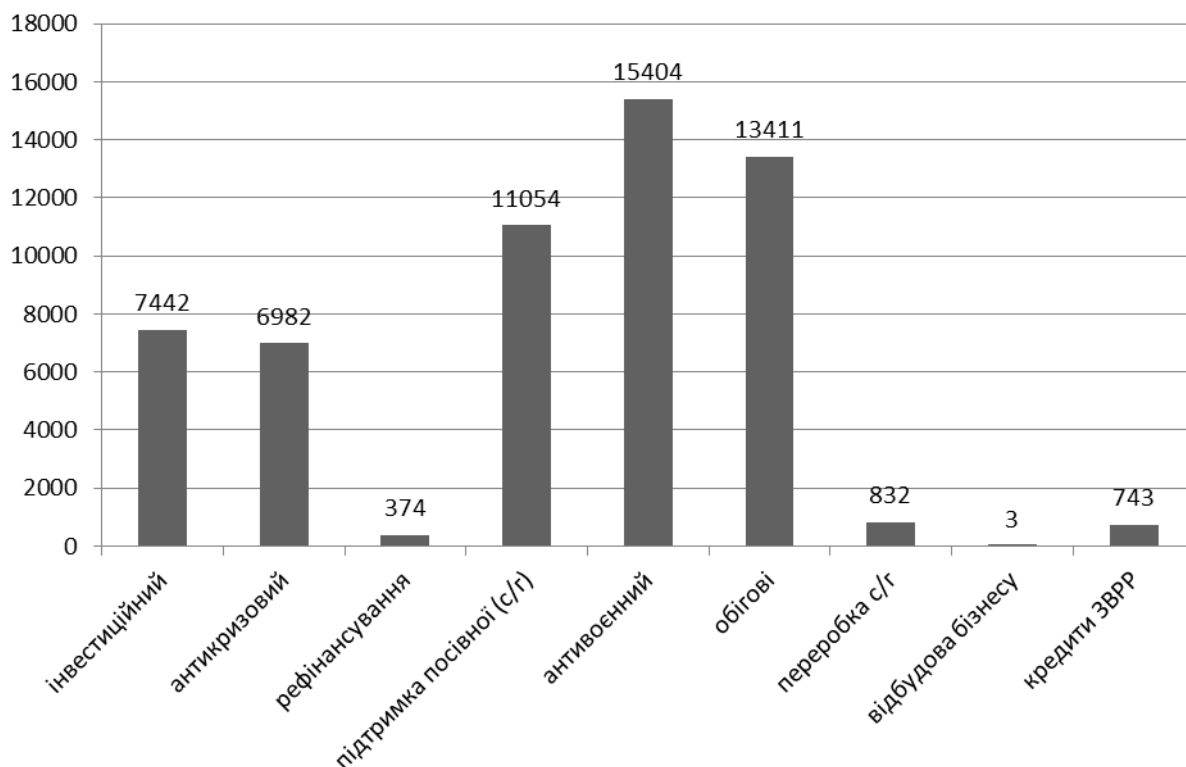

Рис. 2.14. Кредитний портфель Приватбанку за цілями фінансування за програмою 5-7-9 станом на 01.04.2024

Аналізуючи структуру наданих Приватбанком в рамках програми кредитів (рис.2.14) бачимо, що найбільші обсяги становили такі: антивоєнний – 15, 404 млрд.грн, обігові – 13,411 млрд грн, підтримка посівної – 11,054 млрд.грн. [14].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1. Напрями активізації кредитування малого і середнього бізнесу в Україні за посередництва банків

Кредитування для бізнесу залишається серйозною проблемою в Україні через високі відсоткові ставки та складні умови отримання фінансування. Незважаючи на це, попит на кредити від бізнесу залишається високим, 48% малих і середніх підприємств зазначають, що потребують додаткового фінансування для свого розвитку [24]

Зазвичай українські підприємці вирішують свої проблеми переважно за рахунок власних коштів через високу вартість кредитів, особливо у період загального погіршення економічних показників. Фінансування використовується для різних цілей, включаючи поповнення оборотних коштів, інвестиції у розвиток бізнесу, виробництво нових продуктів чи послуг, найм та підготовку персоналу, а також рефінансування або погашення боргів. Підприємці можуть звертатися до банків або міжнародних фінансових організацій для фінансування. Однак банківський сектор ускладнив умови кредитування, особливо для малих та середніх підприємств (МСБ). Мікробізнес та стартапи мають ще менше шансів на успішне отримання кредиту через вимоги до кредитної історії, фінансової звітності та застави. Деякі МСБ можуть отримати кредит без застави як фізичні особи, але за умови вищих процентних ставок. Програми міжнародних фінансових організацій можуть пропонувати нижчі процентні ставки, але доступ до них мають лише компанії з бездоганною кредитною історією та ті, що відповідають вимогам певної кредитної програми [17].

У прогнозах на 2024 рік передбачається, що значна частина кредитів, виданих банками, буде спрямована на підтримку сектора малого та

середнього бізнесу. Приблизно половина цих кредитів припадатиме на реалізацію державних програм, таких як "5-7-9", "Доступний факторинг" та "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%" [23].

Важливою частиною стратегії розвитку кредитування залишатиметься участь комерційних банків у впровадженні різноманітних державних кредитних програм. Ці програми охоплюють кредитування малих та середніх підприємств в рамках "5-7-9", надання беззаставного фінансування для мікро-, малого та середнього бізнесу через "Доступний факторинг" з відтермінуванням платежу, підтримку енергомодернізації будинків за програмою "Енергодім", а також розробку спеціальних компенсаторних програм спільно з органами місцевої влади з відшкодування частини кредиту або відсотків за ним.

Основними напрямками стануть переробна галузь, підтримка бізнесу на територіях зі значними пошкодженнями, а також енергоефективні заходи. Ліміт кредитування був підвищений до 150 мільйонів, а термін кредитування - до 10 років.

У державному бюджеті на 2024 рік на продовження доступного кредитування вітчизняних підприємців за програмою 5-7-9% і компенсацію процентних ставок передбачено понад 18 млрд грн. [29].

Проте понад 5 млрд цих коштів буде витрачено на покриття накопиченої заборгованості управителя програми - Фонду розвитку підприємництва за компенсацію відсотків перед банками, що беруть участь в програмі. Тобто фактично бюджет програми у 2024 році скоротиться майже на третину. І цілком прийнятним є переорієнтація державної підтримки на галузі, що найбільше її потребують [23].

Проте, отримати такий кредит дуже складно через високі вимоги до підприємців, велику кількість необхідних документів та тривалий термін розгляду заявки, деякі з яких можуть змінюватися банками навіть під час процесу розгляду [24].

У 2024 році програма "5-7-9" піддається перегляду у зв'язку з новими економічними викликами та значним фінансовим тиском на державний бюджет. Цей перегляд передбачає більш таргетований підхід, зосереджений на підприємствах у секторах економіки, які ще не відновилися після широкомасштабних конфліктів та діють у регіонах з високим ризиком [23].

У той же час, частка інвестиційних кредитів збільшуватиметься поступово. Ці кредити будуть спрямовані на придбання основних засобів для ведення бізнесу, таких як спеціальне обладнання, автотранспорт, медичні засоби та виробниче обладнання. Очікується, що ця категорія кредитів складатиме до 30% від загальної суми наданих позик [29].

У 2024 році програми "Доступний факторинг" та "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%" стануть важливими інструментами для підтримки малого та середнього бізнесу.

Перша програма, "Доступний факторинг", надає беззаставні кредити мікро-, малим та середнім підприємствам на суму до 5 мільйонів гривень з можливістю відтермінування платежу під 13% річних на термін до 360 днів. Це дозволяє підприємцям отримати необхідні кошти для підтримки бізнесу, оновлення ліквідності та інвестування у розвиток, що особливо актуально в умовах економічних та воєнних турбулентностей.

Друга програма, "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%", спрямована на допомогу підприємцям у придбанні різноманітного обладнання за зниженими ставками. Держава компенсує певну частину ставки винагороди до 5%, 7% або 11% річних в залежності від умов програми. Підприємці мають можливість придбати необхідне обладнання в лізинг на період до 5 років за ставками, які значно нижчі за ринкові, сприяючи таким чином їхньому розвитку та впровадженню нових технологій. Усі адміністративні та реєстраційні процедури в рамках цих програм виконує банк, що спрощує процес для підприємців [23]

3.2. Діджиталізація банківського кредитного обслуговування МСБ

Ключовим трендом банківського обслуговування бізнесу є подальша цифровізація. Якщо раніше цифрові відносини, послуги в цифровому форматі були в основному для фізичних осіб, то тепер все більше йде в сегмент малого та середнього бізнесу. Зокрема банки пропонують дистанційне обслуговування для всіх категорій клієнтів: приватних та юридичних осіб, а також для фізичних осіб — підприємців.

Банки вже пристосувалися до ризиків у непростих умовах повномасштабної війни. Викликом для банків є конкуренція за надійних позичальників, які змогли не лише вижити та зберегти бізнес, а й знайти шляхи розвитку в умовах загроз, пов'язаних з війною.

Багато банків планують забезпечити комплексне обслуговування зовсім невеликого бізнесу, фізичних осіб-підприємців. Під ФОП комплектуватимуться спеціальні пакети, до яких увійдуть як кредитні продукти, так і ряд інших сервісів (обслуговування платежів та ін.).

В Україні дуже активно розробляються банками спеціальні індивідуальні пропозиції продуктів та сервісів для приватних підприємців, щоб останні змогли розкрити свій потенціал.

Діджиталізація процесу банківського кредитування означає, що сам процес отримання кредиту стає більш простим і зручним для позичальників. Підприємства можуть отримати кредит швидше, без зайвої затримки, завдяки можливості онлайн реєстрації та надання інформації через спеціальні платформи. Завдяки онлайн-підказкам підприємства можуть легко завантажити необхідні документи та подати заявку на кредит. У результаті, час розгляду заявок для малих та середніх бізнесів (МСБ) скорочується з 3–5 тижнів до всього 5 хвилин, а доступність коштів збільшується з 3 місяців до всього 24 годин.

Цифровізація кредитування в Україні має низку переваг, здатних привабити вітчизняний малий і середній бізнес. Розглянемо їх.

Широкий вибір програм кредитування, що дає змогу швидко оцінити переваги кожного з кредитних продуктів, його умови та порівняти з іншими існуючими. Так, на офіційному державному порталі підтримки МСБ можна ознайомитися зі всіма доступними джерелами фінансування, в тому числі й програмами кредитування з боку міжнародних та європейських інституцій [16]. Також з повним переліком вимог до програми "Доступні кредити 5–7–9" можна ознайомитися онлайн, швидко обрати установу та заповнити заявку на оформлення.

Спрощений цифровий процес подання заявок. У контексті цифрової трансформації банківського сектору, процес подання заявок на кредит стає простішим та більш зручним для клієнтів. Замість складного та часом витратного процесу, який вимагає багато документів, кредитори пропонують прості програми для самообслуговування через електронні портали. Ці програми вимагають лише кілька простих кроків від клієнтів. Решта необхідних даних автоматично збираються кредитором, який здійснює цифровий попередній контроль та аналізує заявку. Цей процес можна завершити всього за декілька хвилин, не виходячи з дому та використовуючи лише комп'ютер чи смартфон. НБУ разом із Міністерством цифрової трансформації впровадили програму цифрового шерингу документів, яка спрощує доступ клієнтів до кредитних продуктів за допомогою цифрових документів. Банки також визнають електронний цифровий підпис, що ще більше прискорює процес подання документів. Попередньо клієнт може скористатися онлайн кредитним калькулятором, розрахувати суму платежу та вибрати ліміт основної суми кредитування. Після подання заявки, її статус можна зручно відстежувати онлайн у особистому кабінеті. Крім того, заявку можна подати через особистий кабінет банку, через чат-бот або телеграм-бот, що значно спрощує процес та дозволяє це зробити у будь-який час, без зайвих очікувань та обмежень часу.

Гнучкі умови кредитування надають заявникам можливість змінювати терміни кредиту та погашати його до закінчення строку без

додаткових витрат, для максимального врахування їхніх потреб. Оплата кредиту можлива не лише через касу банку, а й через онлайн-банкінг або в терміналі самообслуговування, що забезпечує зручність для клієнтів. Крім того, можна отримати кредит під заставу депозиту в реальному часі, розширити кредитний ліміт по карті або оформити заставу по гарантії.

Ефективна операційна модель цифрових кредиторів МСБ передбачає автоматизовані процеси, які дозволяють здійснювати операції ефективно та прискорюють діяльність. Клієнти отримують кредитні пропозиції протягом годин, а не тижнів, завдяки швидкій обробці даних та прийняттю рішень в цифровому форматі. Це також забезпечує централізований контроль та звітність у режимі реального часу, спрощуючи процеси як для клієнтів, так і для самого банку.

Сегментація та орієнтація на потреби клієнта – це аналіз і розуміння потреб клієнтів з малого та середнього бізнесу для визначення найважливіших послуг, які банк може надати у різних сегментах. Для цього необхідно детально вивчити взаємовідносини клієнтів з банком, їх бізнес-профіль, аналізувати їх портфель, визначати їхні потреби та бажані продукти. Фокусуючись на головних сегментах, банки розробляють та удосконалюють процеси для підвищення ефективності своєї діяльності, особливо в умовах кризи. Цифрові кредитори, крім того, вдалися до клієнтоорієнтованого підходу, створюючи пропозиції, які адаптовані до конкретних потреб, замість простого виділення фінансів. Вони пропонують легку процедуру подання заявки на кредит зі швидким рішенням, гнучкими умовами, простим управлінням кредитами та конкурентоспроможними цінами. Крім цього, МСБ мають доступ до різноманітних послуг, таких як інтегровані послуги банків, фінансові поради.

Значна мобільна підтримка вказує на те, що постачальники високоефективного цифрового кредитування наразі мають вищий рівень обладнання для мобільних каналів, які використовується обслуговуючим персоналом банків та МСБ. Для бізнесу створено окремі цифрові платформи,

а кожен банк надає можливість завантажити мобільний додаток для користування всіма перевагами інтернет-банкінгу в режимі реального часу. Це приносить численні переваги, такі як прості та надійні цифрові платіжні операції, виявлення та сповіщення про шкідливі дії, захист клієнтських коштів та конфіденційності даних, а також забезпечення справедливого ставлення до клієнтів. Також це допомагає у запобіганні розповсюдженню недостовірної інформації та спрощує процес ідентифікації та перевірки клієнтів.

Цифрові альянси в цьому контексті означають спільні зусилля з метою повної автоматизації процесу кредитування МСБ (рис.3.1). Зокрема в аграрному секторі для цього була створена спеціальна платформа під назвою AgroApp, яка забезпечує інтеграцію всіх необхідних процесів. Клієнт може скористатися персональним кабінетом на офіційному вебпорталі, де доступний перелік продуктів, таких як кредитні лінії, форвардні контракти, кредити під заставу, кредити на придбання землі та інші. Також доступна підтримка держави за програмою "Доступні кредити 5–7–9", а також можливість отримання майна у лізинг та послуг страхування. Будь-яку з цих пропозицій можна оформити заявкою через телеграм-бот. Попереднє прийняття рішення про кредитування триває не більше 24 годин [17].

Рис. 3.1. Цифровий альянс кредитування малого та середнього бізнесу[17].

ВИСНОВКИ

Малий бізнес виступає ключовим сектором, що визначає темпи та якість економічного розвитку. З огляду на це, важливим стає подальший розвиток банківських послуг для малого бізнесу, зокрема через удосконалення організаційно-економічних аспектів цього процесу.

З проведеного дослідження виявлено, що не існує єдиного чіткого визначення терміну "малий бізнес" і «середній бізнес» як на законодавчому рівні, так і в науковому полі.

Протягом останніх років малі і середні підприємства в Україні розглядаються як один із пріоритетних напрямів розвитку суспільства. Їх гнучкість у виробничій діяльності та самостійність у виборі стратегії розвитку дозволяють їм оперативно реагувати на зміни в суспільстві, краще враховувати споживчі уподобання та швидко перебудовувати свою структуру, що сприяє створенню нових робочих місць та стабілізації економічної ситуації у країні. Розвиток малого і середнього підприємництва також сприяє загальній інституційній перебудові суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення "середнього класу" як підґрунтя соціальної стабільності.

Сучасний економічний ландшафт накладає умови, за яких розвиток бізнесу без залучення кредитних ресурсів стає практично неможливим. Це можна обґрунтувати наступним чином: для просування бізнесу необхідно мати значні фінансові ресурси, а власних коштів часто буває недостатньо. Хоча використання власних коштів підприємцями має свої переваги, банківські кредити надають можливість зберегти ресурси, розподілити ризик та збільшити доступні обсяги фінансування для розвитку свого бізнесу. Для суб'єктів малого і середнього підприємництва існує широкий спектр банківських кредитних послуг, які відповідають їхнім потребам та сприяють розвитку бізнесу.

З початком повномасштабної війни, ослабленої пандемією, малий і середній бізнес знову почав відчувати тяжкість ударів. Це створило загрозу тимчасового закриття підприємств, а також призвело до небезпеки для життя людей та втрати активів підприємств.

Сьогодні малі та середні підприємства в Україні відчувають різний вплив воєнних дій, залежно від їх географічного розташування. Воєнні дії негативно вплинули на українську економіку та підприємництво. Втрати підприємців через війну неперервно збільшуються. Проте, бізнес намагається адаптуватися та пристосовуватися до нових умов, шукаючи нові можливості для розвитку.

Серед основних негативних факторів, що впливають на роботу бізнесу, підприємці вказали на низьку покупівельну спроможність українців, війну та окупацію територій, економічну нестабільність, зростання цін і витрат.

Два роки інтенсивної війни не «зламали дух» підприємців: більшість з них планує розширювати свій бізнес у 2024 році. Кількість підприємців, які планують розширення свого бізнесу, зросла з 76% до 79% за рік. З них 30% мають намір відкривати нові напрямки бізнесу, а 14% планують розширювати географію своєї діяльності та входити на інші ринки. Крім того, кількість підприємців, які планують залучати кошти для розвитку свого бізнесу у 2024 році, зросла до 80%. Наголос триває на власних ресурсах, які використовуються для фінансування бізнесу: особисті кошти (40%), кредити (12%). Наміри щодо кредитів трохи зросли з 10% у 2022 році до 12% у 2023.

Незважаючи на те, що наміри залучення кредитних коштів залишаються скромними, спостерігається позитивна динаміка в оцінці доступності кредитування. Згідно з результатами опитування серед підприємців, відсоток тих, хто вважає банківське кредитування недоступним, зменшився з 59% у 2022 році до 42% на сьогоднішній день. Відповідно, зросла частка тих, хто вбачає його доступним, з 10% до 19%.

Основні виклики для бізнесу у 2024 році:

1. Недостатня кількість платоспроможних клієнтів.

2. Кіберзагрози: кібератаки на українські сервіси.
3. Конкуренція з міжнародним e-commerce.
4. Логістичні труднощі.

Протягом 2018-2023 років спостерігається нестабільна динаміка кредитування банками середніх, малих та мікропідприємств, що належать до нефінансових корпорацій. Зокрема, станом на кінець 2023 року обсяги їх кредитування склали 68 614 млн.грн. Частка кредитів нефінансових корпорацій, що спрямовані на середні, малі та мікропідприємства за 2018-2023рр була в межах 50,75-61,44%. Серед кредитів МСБ переважала частка кредитів суб'єктам середнього підприємництва і станом на кінець 2023 року складала 25,16%. Протягом 2018-2023 років найбільшу частку кредитів МСБ займали кредити терміном до 1 року, зокрема їх частка на кінець 2023 року становила 55%, що на 6 в.п більше порівняно з показником станом на кінець 2018 року. Найменшу частку становили кредити більше 5 років, причому спостерігалася тенденція до спаду їх частки з 20% у 2018 році до 14% станом на кінець 2021 року. Обсяги кредитів фізичним особам підприємцям мають тенденцію до зростання з 2018 до 2023 року. Починаючи з 2021 року банки збільшували плату за наданими кредитами для суб'єктів МСБ.

Протягом 2020-2022 років Приватбанк збільшував обсяги кредитування, зокрема за 2021 рік обсяг кредитного портфеля зріс на 9796 млн.грн і склав 242568 млн.грн, у 2022 році зріс на 7928 млн.грн. Водночас також зростали обсяги кредитного портфеля підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП), в тому числі за фінансовим лізингом. Питома вага таких кредитів у загальній сумі кредитного портфеля банку у 2020, 2021 та 2022 роках була відповідно 3,25%, 5,36% та 8,77%, що також вказує на тенденцію до зростання участі банків у підтримці МСБ. Збільшенню обсягів кредитування сприяли різноманітні кредитні програми, які впроваджував банк та участь у державних програмах підтримки кредитування.

У 2024 році Приватбанк пропонує відповідні кредитні програми для суб'єктів середнього, малого та мікро підприємництва, а саме:

1) «Доступні кредити 5-7-9», у рамках якої держава компенсує підприємцю частину кредитного навантаження. Види кредитів Приватбанку, за якими надається державна підтримка: а) «КУБ» під заставу – для розширення бізнесу, б) Кредит на придбання основних засобів (зокрема й с/г техніки), в) Кредитна лінія – для поповнення обігових коштів підприємства, г) «Агросезон» – для сільгоспциклів.

2) Кредитна лінія «Агросезон»

3) Кредитна лінія на обігові кошти (без участі в програмі 5-7-9)

4) Кредит під заставу депозиту

5) Кредитний ліміт «Підприємницький»

6) Фінансовий лізинг для бізнесу

Надзвичайно важливою у процесі успішного ведення МСБ є державна підтримка кредитування бізнесу під час війни. Бізнеси, які отримали найбільше кредитів за час дії програми - це: сільськогосподарські підприємства — 33,3 тисячі кредитів на суму 139,4 мільярдів гривень; підприємства сфери торгівлі — майже 27,8 тисяч кредитів на понад 73,9 мільярдів гривень; сфера промисловості — 10,2 тисячі кредитів на суму 50,4 мільярда гривень.

Аналізуючи структуру укладених угод з початку дії програми, бачимо, що найбільше було надано антикризових кредитів (23141 контрактів на суму 63,998 млрд.грн); антивоєнних (15223 контракти на суму 57,444 млрд.грн), обігових кредитів (15414 укладених контракти на суму 56,516 млрд.грн) та підтримку посівної для с/г (8015 контрактів на суму 36, 972 млрд.грн). З 24 лютого 2022 року було видано 49,9 тисячі кредитів за програмою "5-7-9" на загальну суму понад 200 млн. гривень. Так, за підсумками 2023 року на програму "5-7-9" припала чверть усіх кредитів.

Приватбанк входить у ТОП-7 банків за обсягами кредитного портфеля по державній прграмі «Доступні кредити 5-7-9».

Аналізуючи структуру наданих Приватбанком в рамках програми кредитів бачимо, що найбільші обсяги становили такі: антивоєнний – 15,404 млрд.грн, обігові – 13,411 млрд грн, підтримка посівної – 11,054 млрд.грн.

Кредитування для бізнесу залишається серйозною проблемою в Україні через високі відсоткові ставки та складні умови отримання фінансування. Підприємці можуть звертатися до банків або міжнародних фінансових організацій для фінансування. Однак банківський сектор ускладнив умови кредитування, особливо для малих та середніх підприємств (МСБ). Мікробізнес та стартапи мають ще менше шансів на успішне отримання кредиту через вимоги до кредитної історії, фінансової звітності та застави. Деякі МСБ можуть отримати кредит без застави як фізичні особи, але за умови вищих процентних ставок. Програми міжнародних фінансових організацій можуть пропонувати нижчі процентні ставки, але доступ до них мають лише компанії з бездоганною кредитною історією та ті, що відповідають вимогам певної кредитної програми.

У прогнозах на 2024 рік передбачається, що значна частина кредитів, виданих банками, буде спрямована на підтримку сектора малого та середнього бізнесу. Приблизно половина цих кредитів припадатиме на реалізацію державних програм, таких як "5-7-9", "Доступний факторинг" та "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%". Ці програми охоплюють кредитування малих та середніх підприємств в рамках "5-7-9", надання беззаставного фінансування для мікро-, малого та середнього бізнесу через "Доступний факторинг" з відтермінуванням платежу, підтримку енергомодернізації будинків за програмою "Енергодім", а також розробку спеціальних компенсаторних програм спільно з органами місцевої влади звідшкодування частини кредиту або відсотків за ним. Основними напрямками стануть переробна галузь, підтримка бізнесу на територіях зі значними пошкодженнями, а також енергоефективні заходи.

У державному бюджеті на 2024 рік на продовження доступного кредитування вітчизняних підприємців за програмою 5-7-9% і компенсацію процентних ставок передбачено понад 18 млрд грн.

Ключовим трендом банківського обслуговування бізнесу є подальша цифровізація. Цифровізація кредитування в Україні має низку переваг, здатних привабити вітчизняний малий і середній бізнес: широкий вибір програм кредитування, спрощений цифровий процес подання заявок, гнучкі умови кредитування, ефективна операційна модель цифрових кредиторів, сегментація та орієнтація на потреби клієнта, значна мобільна підтримка, цифрові альянси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 90% нових кредитів для бізнесу — програма 5-7-9%. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/18/704416/> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Про надання фінансової державної підтримки, Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. N 28
3. Анацька І.Ю. Сучасний стан та проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_44_60.
4. Бізнес у 2024 році зможе отримати від держави 15 тисяч грантів на розвиток. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/4/707318/> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 2 вид. випр. і доп. К.: Знання, 2003. 303 с
6. Говрушко Т.А., Буняк В.Л., Говрушко С.С. Аналіз теоретичних підходів до трактування малого підприємництва і малого бізнесу як загальнонаукових суміжних понять. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/546/3/10141.pdf> (дата звернення: 22.03.2024)
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 2.03.2024).
8. Гриценко К. Г., Биців М. М. Особливості використання лізингу як інструменту фінансування малого та середнього бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_53 (дата звернення: 22.04.2024).
9. Гуменюк М. М., Шпикуляк О. Г., Неміш Д. В., Шеленко Д. І. Інституціоналізація державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану: регіональний

- аспект. *Вісник аграрної науки*. 2023. № 11. С. 67-76.
10. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 3. С. 8-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2023_3_3 (дата звернення: 22.04.2024).
11. Дробязко А. О., Камінська О. С., Борщук О. С. Кредитний портфель українських банків: аналіз впливу воєнного стану. *Фінанси України*. 2023. № 7. С. 99-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2023_7_7 (дата звернення: 22.04.2024).
12. З якими викликами може зіткнутися малий та середній бізнес України у 2024 році – KSE. URL: <https://landlord.ua/news/z-yakymy-vyklykamy-mozhe-zitknytysya-malyj-ta-serednij-biznes-ukrayiny-u-2024-roczy-kse/> (дата звернення: 22.04.2024).
13. Індекс настроїв малого бізнесу Презентація результатів дослідження за 2023 рік. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/Rezultaty_doslidzhennya_Indeks_nastroyiv_MSB_2024-2.pdf (дата звернення: 22.04.2024).
14. Інформація про результати державної програми доступні кредити 5-7-9. URL: <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 22.04.2024).
15. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.04.2024).
16. Кредити за розміром суб'єкта господарювання¹ (у тому числі кредити МСП). URL: <https://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2024).
17. Матусова О., & Андреева В. Диджиталізація кредитування малого та середнього бізнесу. *·SCIENTIA·FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. №141(1).

- C. 118–131. URL: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(141\)09](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(141)09)
<https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/50/31> (дата звернення: 22.04.2024).
18. Носков О. М. Проблеми регулювання та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні: теоретичні аспекти. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2023. Вип. 1. С. 157-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2023_1_19 (дата звернення: 22.04.2024).
19. Офіційний сайт Приватбанку. URL: <https://privatbank.ua> (дата звернення: 29.05.2024).
20. Петричко М. М., Гладинець Н. Ю., Росола У. В. Сучасний стан малого бізнесу в Україні. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія : Економічні науки. 2023. № 5(1). С. 67-73. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)__11) (дата звернення: 22.04.2024).
21. Пріхно І. М., Частоколенко І. П. Банківське кредитування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Економіка. - 2023. - № 28. - С. 119-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2023_28_17 (дата звернення: 22.04.2024).
22. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від № 2435- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2435-20#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
23. У 2024 році майже 80% МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. URL: <https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/> (дата звернення: 22.04.2024).
24. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid->

- chas-vijny-analityka/ (дата звернення: 22.04.2024).
25. Федько І. В. Визначення стану розвитку малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія : Економічні науки. 2023. № 5(1). С. 92-98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)__15) (дата звернення: 22.04.2024).
26. Черняєва О. В., Гриненко А. Ю. Сутність і значення малого підприємництва у світовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3(08). С. 33–42.
27. Щомісячна інформація про результати Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» станом на 01.04.2024. URL: <https://bdf.gov.ua/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupnuu-finansovu-lizynh-5-7-9/> (дата звернення: 22.04.2024).
28. Ярмоленко В. В. Стан та шляхи розвитку малого і середнього бізнесу в умовах невизначеності. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія : Економіка, менеджмент та право. 2023. Вип. 8. С. 57-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfaseml_2023_8_8 (дата звернення: 2.03.2024).
29. Як розвиватиметься банківське кредитування у 2024 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/> (дата звернення: 2.03.2024).
30. Якушко І. Сутність та особливості цифрової трансформації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(28). URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/262608> (дата звернення: 2.03.2024).

Додаток А

579
доступні кредити

Кредитний портфель за цілями фінансування та банками
станом на **01.04.2024**

ТОП 7 банків

ТОП 7 банків (млн. грн.)

